

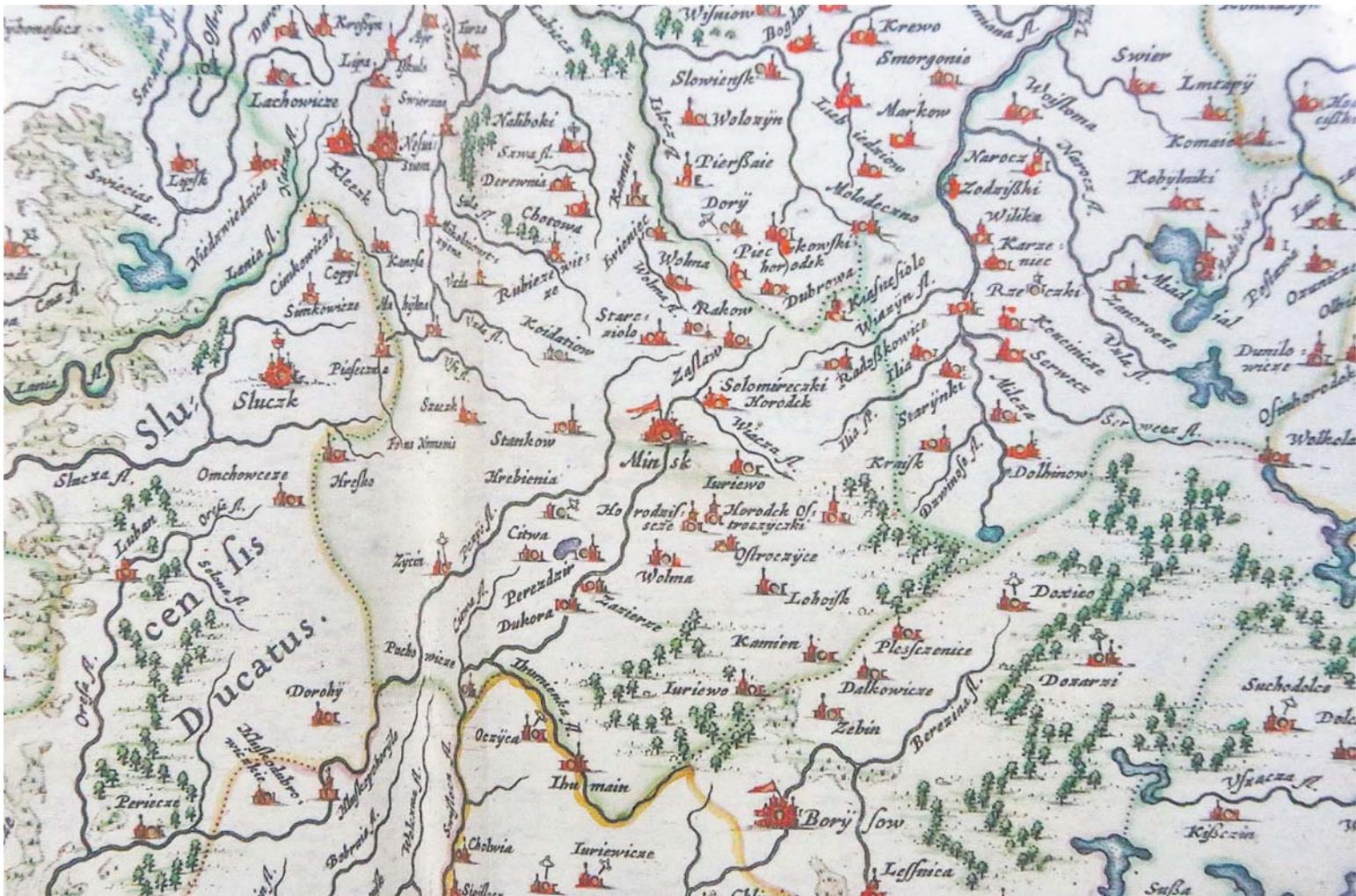
16+

Скрозь
люстэрка
экслібрысаў
стар. 4

Шляхамі
вялікіх
класікаў
стар. 5

Зрушыўся
камень
заядбаньня
стар. 14

Маўклівыя сведкі мінуўшчыны

Фрагмент Радзівілаўскай карты Вялікага Княства Літоўскага (1648 г.).

Шматвяковая гісторыя Беларусі багатая на разнастайныя падзеі. Звесткі аб многіх з іх, пакінуўшы глыбокі след на беларускай зямлі, дайшлі да нас праз стагоддзі. Бадай найбольш яскрава няўмольны ход гісторыі адлюстроўваюць старажытныя гарады. Цэнтры нацыянальнай свядомасці і культуры, яны сталі маўклівымі сведкамі грандыёзнага мінулага. У кожнага з іх сваё непаўторнае аблічча, свой лёс, здабыткі і страты. Адно славяцца выбітнымі ўраджэнцамі, іншыя — унікальнымі архітэктурнымі помнікамі.

Прадэманстраваць выключную ролю гарадскіх паселішчаў у гістарычным працэсе заклікана выстаўка кніг, твораў выяўленчага мастацтва і картаграфічных матэрыялаў «Старажытныя гарады Беларусі», якая днямі адкрылася ў Нацыянальнай бібліятэцы. Асобнае месца сярод экспанатаў займае факсімільнае знакамітай Радзівілаўскай карты ВКЛ выдання 1648 года. Аўтарамі першай дакладнай карты краіны з выявамі 1039 населеных пунктаў сталі мастак і гравёр пры двары Радзівіла Тамаш Макоўскі, а таксама галандскі гравёр і картограф Гесель Герыгс. Найкаштоўнейшы артэфакт быў перададзены ў фонды беларускай кніжніцы Каралеўскай нацыянальнай бібліятэкай Нідэрландаў.

«ЛіМ»-акцэнт

Пасланне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, звяртаючыся з Пасланнем беларускаму народу і парламенту, прызнаўся, што ганарыцца беларусамі, якія пераадолелі кінутыя выклікі. «Я ганаруся ўсімі вамі! Не толькі прысутнымі ў гэтай зале, але вамі — перш за ўсё. Вы — найлепшыя, вы — эліта нашай краіны. Беларусы пераадолелі кінутыя выклікі, сталі мацнейшыя, мудрэйшыя. Зразумелі: сіла ў адзінстве і нам ёсць за што змагацца і ёсць што страчваць», — падкрэсліў Кіраўнік дзяржавы. «Мы зберажам і прымножым матэрыяльную і духоўную спадчыну пакаленняў, перададзім нашчадкам суверэнную і незалежную дзяржаву, наш агульны дом, дзе яны заўсёды будуць адчуваць сябе ў бяспецы і камфорце. Гэта і ёсць наш шлях! І праўда (а ў ёй сіла) — на нашым баку!» — рэзюмаваў Прэзідэнт.

• Дзень народнага адзінства стаў актам гістарычнай справядлівасці. Такое меркаванне выказаў Аляксандр Лукашэнка ў Пасланні беларускаму народу і Нацыянальнаму сходу. Паводле слоў беларускага лідара, настай час расставіць акцэнт у мінулым для абароны будучыні. Новы статус лёсавызначальнай для беларусаў даты — 17 верасня — стаў актам гістарычнай справядлівасці. Свята заслужана стаіць наўраўне з Днём Перамогі і Днём Незалежнасці. І гэта не проста даніна памяці, памяці ўз'яднання беларускага народа пасля двух дзесяцігоддзяў замежнай акупацыі. «Мы ўвекавечылі сімвал, найважнейшы для разумення геапалітычных пагроз, якія і праз сотню гадоў не страчваюць сваёй актуальнасці, — адзначыў Аляксандр Лукашэнка. — Мы павінны помніць, а нашы дзеці павінны ведаць, калі і як перакройваліся беларускія граніцы, каб дагэдаць чужым нацыянальным інтарэсам, і як гэта — жыць на роднай зямлі, але ў чужой дзяржаве».

• Аляксандр Лукашэнка адзначыў важнасць і актуальнасць ініцыятывы Генеральнай пракуратуры па маштабным расследаванні злачынстваў супраць беларускага народа. Сёння выяўляюцца новыя факты гітлераўскай акупацыі. «Размова ідзе пра мэтанакіраваную нацысцкую палітыку генацыду на тэрыторыі Беларусі. Яе крывавы вынік — знішчэнне больш як 3 мільёнаў жыхароў», — падкрэсліў ён. Паводле слоў Кіраўніка дзяржавы, вельмі важна, каб сабраны масіў сведчанняў відавочцаў ваенных злачынстваў, вынікаў эксперты і раскопак не лёг мёртвым грузам на архіўныя паліцы. Нельга дапусціць сцірвання злачынстваў фашыстаў і іх памагачаў з памяці. Гучней за тысячу слоў пра іх злачынствы раскажаць помнікі дзеям — ахвярам Вялікай Айчыннай вайны ў вёсцы Чырвоны Берэг і іншыя сумныя мясціны на нашай зямлі. «Мы будзем дабівацца прызнання і асуджэння генацыду беларускага народа на міжнародным узроўні», — заявіў беларускі лідар.

Памяць. Кіраўнік дзяржавы даручыў разгледзець прапанову аб'явіць будаўніцтва музея ў Хатыні ўсебеларускай маладзёжнай будоўляй. Пра гэта ён заявіў, адказваючы на пытанні запрошаных на Пасланне беларускаму народу і Нацыянальнаму сходу. З такой прапановай да Прэзідэнта звярнуўся першы сакратар Цэнтральнага камітэта БРСМ Аляксандр Лук'януц. «У нас ёсць праекты, звязаныя з занятасцю моладзі. І, як вы адзначылі ў сваім Пасланні, моладзь неабходна выхоўваць пры дапамозе працы. З'явілася ініцыятыва студэнцкіх атрадаў Беларускага рэспубліканскага саюза моладзі — аб'явіць будаўніцтва музея на тэрыторыі мемарыяльнага комплексу «Хатынь» усебеларускай маладзёжнай будоўляй.

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народнага артыста РСФСР Льва Лешчанку з юбілеем. «Дараваныя прыродай унікальны талент і артыстычнае абаянне, працавітасць і бязмежная адданасць мастацтву далі вам магчымасць узьціць на вяршыню музычнага Алімпу», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што творы, якія выконвае Леў Лешчанка, сталі класікай савецкай і расійскай эстрады, на працягу многіх гадоў дораць яркія і цёплыя эмоцыі, знаходзяць водку ў сэрцах мільёнаў адданых прыхільнікаў.

Спачванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка выказаў спачуванні родным і блізкім народнага артыста РСФСР Леаніда Кураўлёва. «Прыміце шчырыя спачуванні ў сувязі са смерцю народнага артыста РСФСР Леаніда Вячаслававіча Кураўлёва. Пайшоў усенародна любімы, выключна таленавіты і незвычайна абаяльны акцёр — класік савецкага і расійскага кінематографа», — гаворыцца ў спачуванні. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што ўсё сваё жыццё Леанід Кураўлёў прысвяціў служэнню мастацтву, стаў прыкладам высокага майстэрства і адданасці прафесіі.

Конкурс. Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь запрашае прыняць удзел у адкрытым дыстанцыйным конкурсе на найлепшы сімвал (лагатып) «Год гістарычнай памяці», паведамляецца на сайце гэтага ведамства. У творчым спаборніцтве могуць удзельнічаць грамадзяне Беларусі, замежныя грамадзяне і асобы без грамадзянства, якія пастаянна пражываюць на тэрыторыі краіны, з'яўляюцца аўтарамі (калектывам аўтараў) работ, выкананых у адпаведнасці з патрабаваннямі, прадугледжанымі інструкцыяй аб парадку правядзення конкурсу. Работа, якая зойме першае месца, будзе аб'яўлена афіцыйным сімвалам (лагатыпам) Года гістарычнай памяці. Конкурсныя матэрыялы прадстаўляюцца ў Міністэрства інфармацыі не пазней за 24 лютага 2022 года па электроннай пошце godpamiati@gmail.com з пазнакай «На конкурс на лепшы сімвал (лагатып) Года гістарычнай памяці». З інструкцыяй аб правядзенні творчага спаборніцтва можна азнаёміцца на сайце ведамства.

Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

Адрэагаваць сваім голасам

Фота БелТА.

Рэферэндум — магчымасць кожнага грамадзяніна ўдзельнічаць у стварэнні будучыні сваёй краіны, лічыць намеснік старшыні Пастаяннай камісіі па правах чалавека, нацыянальных адносін і сродках масавай інфармацыі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, член прэзідыума грамадскага аб'яднання «Беларускі саюз жанчын» Лілія Ананіч. Свае думкі пра змяненні і дапаўненні ў Канстытуцыю і рэспубліканскі рэферэндум, які мае адбыцца, дэпутат выказала падчас брыфінгу ў прэс-цэнтры Дома прэсы.

Перад Беларуссю стаяць задачы далейшай эвалюцыі, умацавання дзяржаўнасці. Дэпутат падкрэслівае, што сёння ёсць аб'ектыўная неабходнасць актыўнага развіцця, асабліва з улікам змены пакаленняў, таму вельмі важна, каб захавалася пераемнасць. Разважаючы пра некаторыя аспекты гісторыі дзяржавы, Лілія Станіславаўна рэзюмуе, што краіна аказалася ў няпростых геапалітычных умовах, падвяргаючыся санкцыям і націску звонку, аднак заўсёды дапамагала тое, што ў нас моцная

прэзідэнцкая ўлада і, самае галоўнае, магутная сацыяльная дзяржава.

— Народ Беларусі ўзяў удзел у фарміраванні тых змяненняў і дапаўненняў, якія мы ўбачылі ў новай рэдакцыі Канстытуцыі. І гэта вельмі важна для разумення, што наша краіна і тут дэманструе свой унікальны вопыт народаўладдзя, — адзначае Лілія Ананіч.

Дэпутат падкрэслівае, што ў Беларусі сацыяльна арыентаваная ўлада, якая працуе для народа, і крыніцай гэтай улады з'яўляецца беларускі народ. Канстытуцыйная камісія, рабочая група пасля актыўнага ўдзелу многіх грамадзян нашай краіны ў фармулёванні новых палажэнняў Асноўнага Закона зрабіла маштабную работу. Гэты дакумент утрымлівае цэлы шэраг тых напрамкаў, якія абмяркоўваліся на дыялогавых пляцоўках, што вельмі важна.

— Напярэдадні рэферэндуму я хацела б пажадаць усім нашым грамадзянам, тым, хто яшчэ не вызначыўся, — абавязкова пайсці на рэферэндум. А яшчэ хачу пажадаць, каб мы 27 лютага як адна дружная, з'яднаная беларуская сям'я прыйшлі на гэты найважнейшы грамадска-палітычны этап, адрэагавалі сваім голасам. І толькі так мы можам быць упэўнены, што Беларусь захавалася такой, якой яе любяць і ведаюць у свеце. Калі кожны чалавек будзе адказны і за свой лёс, і за сваю краіну, — падкрэслівае Лілія Ананіч, — яна ўпэўнена, дзень рэферэндуму стане важным падзеяй у жыцці краіны.

Юўгенія ШЫЦЬКА

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Нам Айчыны няма радней

Саюз пісьменнікаў Беларусі распрацаваў план сумесных мерапрыемстваў на бягучы год з вайскавай часцю 2007-га Дзяржаўнага пагранічнага Рэспублікі Беларусь. Дыямі гэта рашэнне зацверджана старшынёй Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалаем Чаргіным і камандзірам вайскавой часці Аляксандрам Рыдкіным.

з моладдзю, — зазначыў Мікалай Чаргінец. — Гэта сведчыць аб тым, што прынятая Праграма патрыятычнага выхавання насельніцтва Рэспублікі Беларусь на 2022—2025 гады рэалізоўваецца.

Такія сустрэчы маюць вялікае значэнне для больш глыбіннага разумення патрыятычных каштоўнасцей, якія ляжаць у аснове выхавання чалавека. Літаратары знаёмяцца са сваёй творчасцю, у многім звязанай з тэмамі Радзімы, сям'і, гістарычнай памяці, нацыянальнай культуры.

На працягу года сустрэчы з творцамі абдуцца як у Мема-

рыяльнай зале Саюза пісьменнікаў Беларусі, так і ў клубе вайскавой часці. «Нам Айчыны няма радней» — такую назву даў сваёй імпрэзе Міхась Пазнякоў, лаўрэат прэміі камандуючых пагранвойскамі краін СНД. Паэт, акцёр Андрэй Душачкін прадставіць кампазіцыю «Да твару мужчынам ордэны». Песні пра славу і подзвіг праспявае падчас сваёй сустрэчы Таццяна Купрыянец. Алена Стэльмах і Уладзіслаў Цыдзік прадставяць свой фота-паэтычны праект «Бачу Беларусь такой».

Марыя ЛПЕНЬ

родны кут

З гордасцю за сваю культуру

Да Дня беларускага пісьменства, што адбудзецца 3—4 верасня ў Добрушы, Гомельскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі ладзіць рэспубліканскі літаратурны конкурс «І. П. Шамякін. «Сэрца на далоні»».

— Творчае спаборніцтва накіравана на выхаванне патрыятызму, любові да малой радзімы, захаванне гістарычнай памяці, фарміраванне мастацкага густу і цікавасці да літаратуры і гісторыі Беларусі, — адзначыў старшыня Гомельскага абласнога аддзялення СПБ Уладзімір Гаўрыловіч. — Праводзіцца конкурс з 15 студзеня да 15 ліпеня з мэтай выяўлення і падтрымкі таленавітых аўтараў, якія спрабуюць свае сілы ў паэзіі, прозе і публіцыстыцы, пішуць у тым ліку для дзяцей і юнацтва. Вынікі будуць аб'яўлены на свяце беларускага пісьменства.

Згодна з Палажэннем аб творчым спаборніцтве, якое размешчана на афіцыйным сайце абласнога аддзялення СПБ pismennik.by, заснавана тры намінацыі. Для ўдзелу ў намінацыях «Проза» і «Паэзія» аўтары могуць даслаць выданні з 1 ліпеня 2021 года да 1 ліпеня 2022-га кнігі (персанальныя зборнікі) мастацкай прозы, публіцыстыкі, нарысаў, вершаваных твораў на паштовы адрас: 246028, г. Гомель, вул. Савецкая, дом 126, офіс 400-401, Гомельскае абласное аддзяленне СПБ, з пазнакай: Літконкурс «І. П. Шамякін. «Сэрца на далоні»».

Ёсць яшчэ адна намінацыя «Проза»: аўтары могуць даслаць разам з залёжай вольнай формы на

электронную пошту konkursgomelspb2018@yandex.ru кароткае апавяданне на любую тэму па-беларуску ці па-руску, памерам не больш чым 5 тысяч знакаў з прабеламі.

Як адзначаюць арганізатары конкурсу, у кожнай намінацыі вызначаецца адзін пераможца і два фіналісты, якія занялі ці падзялілі 2—3 месцы. Пераможца ўзнагароджваецца дыпламам лаўрэата і падарункам, фіналісты — спецыяльным дыпламам. А вось кнігі, дасланыя на конкурс, пасля яго правядзення знойдзецца шырокага чытача — будуць перададзены для папаўнення фондаў

Фота Кастуся Дробова.

бібліятэк Гомельскай вобласці. Найлепшыя кароткія апавяданні плануецца апублікаваць у выданнях абласнога аддзялення СПБ у наступным годзе.
Мікалай ІГНАТОВІЧ

стасункі

У краіну майстроў запрашае Іран

Па традыцыі ў мінскай мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» 9 лютага а 17-й гадзіне адкрываецца выстаўка «Іран — краіна майстроў».

Фота Кастуся Дробова.

Скульптурная выява Амара Хаяма.

іранскай культуры і гісторыі, якія жывуць і працуюць у Беларусі.

Варта адзначыць, што іранска-беларускія гуманітарныя адносіны

апошнім часам разгортваюцца даволі шырока. З самых блізкіх праектаў — выданне кнігі вершаў сучаснага вядомага класіка персідскай паэзіі Амара Хаяма ў перакладзе на беларускую мову. Перакладчыкі — народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін, лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі Віктар Шніп, пісьменнік Генадзь Аўласенка.

Кніга Амара Хаяма «Выбраныя старонкі» ў хуткім часе павінна пабачыць свет у Выдавецкім доме «Звязда». Выданне раней зробленых і новых перастварэнняў аб'ядае стаць цікавай падзеяй у развіцці беларускіх міжнародных сувязей.

Раман СЭРВАЧ

праекты

Ініцыятывы Саюзнай дзяржавы

УПрэзідыуме Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі прайшла рабочая нарада, прысвечаная стварэнню «Бібліятэкі часопіса «Союзное государство»» (назва ўмоўная).

Удзел у сустрэчы, якую веў намеснік Дзяржсакратара Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі Віктар Сірэнка, прынялі акадэмік-сакратар НАНБ акадэмік Аляксандр Каваленя, дырэктар Інстытута гісторыі кандыдат гістарычных навук Вадзім Лакіза, дырэктар Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы доктар філалагічных навук Іван Саверчанка, дырэктар Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры акадэмік Аляксандр Лакотка, дырэктар Інстытута філасофіі кандыдат філасофскіх навук Анатоль Лазарэвіч, намеснік дырэктара выдавецтва «Беларуская навука» Станіслаў Нічыпаровіч, дырэктар — галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Звязда» Алякс Карлюкевіч і іншыя зацікаўленыя асобы.

Размова ішла пра выданне серыі кніг, якія б адлюстравалі ў мастацка-публіцыстычным характары агульныя для Саюзнай дзяржавы тэмы. Найперш — лёсы знакамітых сьмяю і дачок Беларусі і Расіі, якія сваёй дзейнасцю, творчымі і навуковымі здобывкамі могуць і сёння служыць прыкладам для выхавання грамадства, моладзі.

Мяркуюцца, што першыя кнігі згаданага творчага праекта Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі пачаюць свет ужо блізка.

Сяргей ШЫЧКО

прэзентацыі

Для будучых чэмпіёнаў

Напярэдадні адкрыцця зімовых Алімпійскіх гульні ў Пекіне ў бібліятэцы № 10 г. Мінска адбылася прэзентацыя кнігі для дзяцей Уладзіміра Мазго «Хутка стану чэмпіёнам». На сустрэчы з аўтарам прыйшлі вучні чацвёртых класаў сталічнай гімназіі № 34 і іх настаўнікі.

Выданне прысвечана спорту і жаданню перамог, каманднаму духу і радасці сяброўства. Ёсць тут нават цолая падборка пад назвай «Тузін Васевых прыгод, паяднаў якія спорт». Галоўны герой цыкла хлопчык Вася — лыжнік, хакеіст, футбаліст, баксёр, біятланіст... Адным словам, майстар у розных відах спорту.

Акрамя таго ў зборнік увайшлі незвычайныя забавальныя вершы, у якіх рэальнае пераплятаецца з камічна-фантастычным.

Юныя чытачы з цікавасцю і захапленнем слухалі вершы і сорагаворкі Уладзіміра Мазго, адгадвалі загадкі, задавалі пытанні. Школьнікі паглядзелі відэафільм па творчасці пісьменніка, многія з іх атрымалі кнігу з аўтографам.

Уладзімір ПРАХАРЭНКАЎ

да ведама

Залаты фонд музея

Выставачны праект «Аўтограф», прымеркаваны да 140-годдзя з дня нараджэння Пясняра, працуе ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы. Увазе наведвальнікаў прадстаўлены залаты фонд — рукапісы класіка, яго сяброў і папечнікаў.

Рэалізоўваецца праект напярэдадні Міжнароднага дня роднай мовы. І сёння актуальна гучаць радкі з верша «Роднае слова»:

*Магутнае слова, ты, роднае слова!
Са мной ты на яве і ў сне;
Душу мне затрэсла пагудкаю новай,
Ты песню наўчыла мяне.*

У Купалавым доме зберагаецца каля 1000 аўтографу паэта: чарнавыя і белыя рукапісы вершаў, лісты сябрам, подпісы на фатаграфіях, жаргоўныя эпіграмы — сведчанні яскравага і шматграннага жыцця творцы.

конкурсы

Імгненні духоўных адкрыццяў

Трэці адкрыты конкурс юных чытальнікаў па творчасці пісьменнікаў Брэсцкіх прайшоў у Брэсцкім дзяржаўным абласным цэнтры маладзёжнай творчасці і быў прымеркаваны да Года гістарычнай памяці і стагоддзя з дня нараджэння вядомага крытыка, пісьменніка Уладзіміра Калесніка.

Менавіта па назве кнігі Уладзіміра Калесніка «Зорны спеў», у якую увайшлі літаратурныя партрэты заходнебеларускіх пісьменнікаў, і быў у свой час названы конкурс. Разам з творамі сучасных паэтаў аркамітэт

адабраў для дэкламавання і вершы з літаратурнай спадчыны Брэсцкіх. Асобным раздзелам конкурс сталі спаборніцтвы для юных паэтаў і празаікаў, якія натхніліся творчасцю землякоў і падзяліліся першымі спробамі піра. Такім чынам, творчае вогнішча працягвае збіраць вакол сябе таленавітую моладзь, дорыць хвалючыя імгненні духоўных адкрыццяў, яднае пакаленні.

У творчым спаборніцтве бралі ўдзел навучэнцы тэатральных гуртоў з першага да адзінацатага класа. Урачыста гучалі вершы, прысвечаныя гераізму абаронцаў Брэсцкай

крэпасці, любімаму гораду, Радзіме, маці, продкам...

Журы, якое напалову складалася з пісьменнікаў, адзначыла артыстызм выканаўцаў, іх умненне стварыць сцэнічны вобраз, а таксама высокі прафесіяналізм і майстэрства педагогаў. У кожнай уроставай групе былі вылучаны пераможцы — Лізавета Цупрык, Станіслаў Мартысюк, Дар'я Леўкавец, Ганна Дзямчук, Ганна Паўшук, Максім Рудзіч, Павел Воран, Ангеліна Кузьміч. Усе канкурсанты атрымалі памятныя дыпломы.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

«ЛІМ»-люстэрка

Акардэаніст Радэ Рэчой (Малдова — Данія) і баяніст Алжас Нурланаў (Казахстан) выйдуча на сцэну вялікай залы Белдзяржфілармоніі 20 лютага. Музыканты — уладальнікі Кубка свету — штогадовага спаборніцтва выканаўцаў, якое праводзіцца Міжнароднай канфедэрацыяй акардэаністаў з 1938 года. Радэ Рэчой і Алжас Нурланаў прадэманструюць майстэрства ў праграме пад назвай «Два чэмпіёны». Як адзначаюць арганізатары, абодвух музыкантаў можна назваць аднымі з самых тытулаваных выканаўцаў сучаснасці. У кожнага — больш за трыццаць перамог у міжнародных і нацыянальных спаборніцтвах.

Музей гісторыі горада Мінска і LIBRA запрашаюць наведваць новы выставачны праект «Рэнуар, Пікаса, Мадан». У экспазіцыі, прадстаўленай у Арт-гасцёўні «Высокае м'яста», дэманструецца больш чым 60 работ Агюста Рэнуара, Пабло Пікаса і Андрэ Мадана, выкананых у тэхніцы афарты, літаграфіі і геліяграфіі, з прыватных калекцый Францыі і ЗША. «Аб'яднанне ў рамках адной выстаўкі работ трох геніяў дазваляе адкрыць не толькі грані іх творчасці, але і зрушэнне акцэнтаў у бок асобнага ўспрымання мастакамі навакольнага свету. Сваімі работамі яны і сёння працягваюць весці своеасаблівы дыялог з гледачом», — падкрэсліваюць арганізатары. Выстаўка, якую суправаджаюць інфармацыйныя стэнды і дакументальныя фільмы, а таксама тэматычны квэст, можна будзе ўбачыць да 27 сакавіка.

Экспазіцыя найлепшых работ міжнароднага фестывалю дзікай прыроды GOLDEN TURTLE адкрылася ў Палацы мастацтва. Як наведвальнікі БелТА, гэты экалагічны праект за 15 гадоў аб'яднаў больш як 25 тысяч фатографу са 146 краін свету. Наведвальнікі новай выстаўкі змогуць убачыць унікальныя выявы дзікай прыроды ляці кантынентаў, адчуць яе прыгажосць, далікатнасць і дасканаласць, любуючыся работамі зорак сусветнай фатаграфіі: Магнуса Лундгрэна са Швецыі, Матэ Бенці з Венгрыі, Кевіна Морганса з Вялікабрытаніі, Жаэля Дэльма з Францыі. У час рэалізацыі праекта будуць арганізаваны майстар-класы па арт-тэрапіі і пазнавальныя семінары, перадае БелТА.

Праект «Класіка — гэта класна!» Дзяржаўнага камернага аркестра пад кіраўніцтвам галоўнага дырыжора і аўтара праекта — заслужанага артыста Расійскай Федэрацыі Яўгена Бушкова аднаўляецца 5 лютага ў Белдзяржфілармоніі. Як інфармуе агенцтва «Мінск-Навіны», у цыкле канцэртаў для ўсёй сям'і ў лёгкай і даступнай форме юныя слухачы далучацца да класічнай музыкі. У канцэртах цыкла маэстра Яўгена Бушкова прапанаваў сваім слухачам разнастайныя тэмы з гісторыі музыкі і музычных тэрмінаў, выканаў творы, адрасаваныя дзіцячай аўдыторыі, а таксама прадставіў прэм'ерныя пастаноўкі дзіцячых опер. Аркестр выступаў з дзіцячымі праграмамі ў Мінску і ў аддаленых кутках краіны. У Белдзяржфілармоніі адзначылі, што да канца сезона плануецца правесці тры такія сустрэчы.

Музей, прысвечаны братам-калекцыянерам Паўлу і Сяргею Траццяковым, адкрыўся для наведвальнікаў у Галувінскім завулку Магскава. У доме, дзе яны правялі дзяцінства, прадстаўлена гісторыя сям'і, асабістыя рэчы і прадметы з калекцыі вядомых братоў. Як паведамляе РІА «Новости», музей створаны па прыняцце рэспрэзентацыйнага гістарычнага будынка і дазваляе наведвальнікам акунцаць ў жыццё і дзейнасць асоб, а таксама ў атмасферу таго часу. Першы паверх рэспрэзентуецца ў мультымедычным фармаце і падзелены на тры блокі: «Сямейны альбом», «Архіў прадпрыемальніка» і «Каталог калекцыі». Тут можна азнаёміцца з інтэрактыўнай экспазіцыяй пра радавоў братаў, убачыць сямейныя фатаграфіі Траццяковых, паглядзець фільм пра іх ільняную мануфактуру і ўбачыць таймлайн аб развіцці калекцыі братаў. На другім паверсе размешчаны сапраўдныя творы жывапісу, скульптуры з калекцыі Паўла і Сяргея Траццяковых.

Фільм Дэвіда Фінчэра «Байцосны клуб» (1999) па аднайменнай кнізе Чака Паланіка нядаўна быў выпушчаны ў Кітаі на стрымінгавым сэрвісе Tencent Video, але з зусім іншым фіналам, перадае «Новости». Там замест відэафрагментаў з выбухам з'яўляецца тэкст на чорным фоне. Гледачам расказваюць, што дзяржава паспяхова раскрыла план аднаго з герояў Тейлера па знішчэнні свету. Між тым Чак Паланік заявіў, што канцоўка фільма, паказаная кітайскім гледачам, бліжэй да той, якую ён сам прапанаваў у сваім творы. Паводле яго слоў, замежныя выдаўцы змяняюць фінал яго рамана, каб ён больш адпавядаў кінаверсіі.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Экслібрыс: таямніцы тэксту і выявы

Ганна Ціханова-Іарданова — мастачка, якая жыве і працуе ў Балгарыі. Асноўныя яе клопаты — кніжны знак. Не толькі захоплена стварае экслібрысы, але і займаецца даследаваннем гісторыі кніжнага знака.

— Экслібрыс, кніжны знак — галоўнае, што складае вашы мастацкія зацікаўленні? Чаму былі зроблены такія выбары? Што натхніла, падштурхнула да гэтага захаплення?

— Мне заўжды цікавіла знаходжанне экслібрыса паміж літаратурай і мастацтвам, калі комплекс мастацкіх задач паўстае паміж тэкстам і выявай. Гэта такое экзистэнцыяльнае пытанне. Трэба пастаянна балансаваць паміж некалькімі тэмамі, творчыя задумай і ідэяй заказчыка кніжнага знака. Гэта пытанне супадзення экзистэнцыі мастака і калекцыянера. Экслібрыс для мяне стаў і магчымасцю для камунікацыі з калегамі з розных куточкаў свету, творчага абмену, вандровак, самарэалізацыі, асабістага росту. Графіку, які працуе ў галіне кніжнага знака, іншы раз дэдаціцца брацца за тэмы, да якіх сам бы не прыйшоў, каб быў не заказаны экслібрыс. Цікава звяртацца да літаратурных і музычных твораў, шукаць, як зашыфраваць у маленькім эстампе канкрэтную інфармацыю. Экслібрыс зацікавіў мяне яшчэ падчас вучобы ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, у тых часах некалькі разоў удзельнічала ў міжнародных пленэрах экслібрыса ў Марэка Станілівіча ў Польшчы. Гэта дало дадатковы досвед у друкарскай справе. Навогул, я вельмі люблю друкаваць! Гэта такое спецыфічнае адчуванне. Кожны раз, падмаючы фетар, дастаеш новы адбітак і перастаеш дыхаць на хвіліну: што атрымалася? Зараз дапамагаю друкаваць афорты і свайму мужу Юліяну Іарданову. Так што я ў сям'і не проста Муза, а музакрукар.

— Радзімай экслібрыса па праве лічыцца Германія. У галіне кніжнага знака працавалі Дзюрэр, Ганс Гольбейн, Лука Кранах... Ці можна сёння адважыцца на параўнанні беларускага кніжнага знака са здымкамі, са здымачнымі згадкавымі слаўнасцямі?

— Я на такія катэгорычныя параўнанні не асмелюся. Прынамсі, гэта розныя рэчы і ў сэнсе трансфармацыі прыкладной ролі экслібрыса ад кніжнага да паўнаватраснай гравюры з імем уладальніка для калекцыянераў у наш час. Але ёсць радцыя вясці гаворку пра вельмі высокую культуру друку ў беларускіх экслібрыстаў і іх зварот да спадчыны гэтых знакавых персаналяў, у гэтым сэнсе цягнуцца гітэка пераасэнсавання графічнай традыцыі майстэрства на сучасным этапе развіцця. Так, Юрыя Якавенкі на афорце для галандца Лоека Арсена «Exl L. A.» (2002) скарыстаў вобраз з гравюры Альбрэхта Дзюрэра «Хрыстос». Але гэтая «цытата» вельмі арганічна ўплывае ў характэрны, імгненна пазнавальны графічны стыль філігранна апрацаваных і багата дэталізаваных графічных аркушаў Юрыя Якавенкі. На мяжы 1990—2000 гадоў гэты графік становіцца вельмі запатрабаваным у калекцыянерскіх колах за мяжой і неаднаразова зацвярджае свой статус лідара шматлікімі ўзнагародамі міжнародных конкурсаў. Цікаваць да беларускіх аўтараў, што працуюць у галіне кніжнага знака, не толькі не зменшылася падчас «ажыятажу» на творчасць Якавенкі, а і пашырылася, усталявалася на працягу 2000—2020 гадоў. Дзякуючы такому прарыву можна назваць яго «Дзюрэрам нашчага часу». Маладзейшыя калегі арыентуюцца на яго, а планка зададзена вельмі высокая. У 2009-м Уладзіслава Квартальна атрымлівае спецыяльны прыз конкурсу *Arti Grafiche Colombo* ў Італіі за экслібрыс прысвечаны Дзюрэру, Рэмбранту і Гутэнбергу.

— Развіццё кніжнага знака, плённая праца мастакоў над экслібрысамі ўпэўнена залежаць ад стаўлення да кнігі, да бібліяфіліскай справы. Сёння далёка не лепшая сітуацыя з чытаннем папяровай

кнігі. Што ўжо казаць пра зборанне кніг, фарміраванне прыватных кнігазбораў? Відавочна, экслібрыс становіцца меней запатрабаваным?

— Сёння экслібрыс фактычна выйшаў за межы кнігі і развіваецца больш свабодна. Але я разумею занепакоенасць у вашым пытанні. У наш час цяжка рабіць нейкія прогнозы. Маладзёў усё больш адмаўляецца ад чытання друкаванай кнігі на карысць электроннай. Добра, калі наогул ёсць цікавасць да літаратуры. На мяжы XX—XXI стагоддзяў рабіліся спробы дэцыфраваных экслібрысаў на літаратурных сайтах і для электронных бібліятэк. Але, наколькі я ведаю, гэтая пільна не набыла шырокага распаўсюджвання, і друкаваны экслібрыс працягвае развівацца сваім шляхам.

— У свой час, у 2012 годзе, дзякуючы найперш вашым намаганням, у Мінску, у Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва, была аформлена калекцыя экслібрысаў. Выйшаў і адпаведны альбом-каталог. Ва ўступным слове да яго вы адзначылі: «Агульнае колькасць экслібрысаў перасягнула за 1700 экзэмпляраў. Сёння калекцыя ахоплівае творы 198 мастакоў з 34 краін свету». Вы ўжо жывяце ў Балгарыі, але, пэўна, не раўнадушныя да свайго дзеішча... Які лёс калекцыі зараз? Наколькі інтэнсіўна яна напаянецца? Магчыма, вам вядома пра будучыя выставы экслібрысаў са збораў цяпер ужо Цэнтра сучаснага выяўленчага мастацтва альбо пра іншыя ініцыятывы, звязаныя з прадаўленнем кніжнага знака ў Беларусі?

— Дзякуй, што згадалі! Сапраўды, стварэнне міжнароднай калекцыі экслібрыса ў Музеі сучаснага мастацтва ў Мінску падчас маёй работы там лічу сваім дзеішчам ці місіяй. Важна, што калекцыя сфарміравалася і працягвае жыць самастойна. Ведаю, што адбылося некалькі вялізных выставак па Беларусі, напрыклад, у Нацыянальным Полацкім гісторыка-культурным музеі-запаведніку ў 2013-м. Гэта калекцыя можа служыць базай для правядзення розных тэматычных экспазіцый. У 2021 годзе ў Нацыянальным цэнтры сучаснага мастацтваў Рэспублікі Беларусь прайшла міжнародная выстаўка «Графіка без межаў» (куратары А. Судлянкоў, В. Саўчанка), дзе беларускую графічную школу прадставілі Л. Алімаў, С. Баялюк, Г. Вяль, В. Саўчанка, Р. Сустаў, Ю. Якавенка, М. Жвірбля, А. Ульябін, З. Шапавалаў разам з эстампамі замежных мастакоў: Е. Анціманова (Латвія), І. Бразда (Чэхія), Ю. Іарданова (Балгарыя), К. Калінавіч (Украіна), Л. Лыхмус (Эстонія), М. Люгайла (Літва), Ю. Надзрын (Расія), У. Станішэўскі (Эстонія). Экспазіцыю склалі эстампы з прыватных збораў і экслібрысы з вышэйзгаданай музейнай калекцыі. Цікаваць да малых графічных форм і экслібрыса ёсць, але гэта заўжды была тэма для доўгага дыялогу на Нацыянальнай бібліятэцы адкрылася вельмі цікавая для азнаямлення выстаўка «Разцова гравюра: Лембіт Лыхмус і венская школа» (з прыватнай калекцыі Алега Судлянкова).

— 2012 год адзначаны яшчэ адным унікальным праектам. Мінскае выдавецтва «Навуковы свет» выступіла заснавальнікам, выдаўцом серыі «Беларускі ex libris». Вы з'яўліліся навуковым рэдактарам серыі, у якой пабачылі

альбомы Міколы Селешчука, Арлена Кашкुरэвіча, Юрыя Якавенкі, Генадзя Вяля і ваш таксама... Унікальная падзея! Ці будзе працяг?

— Вельмі цёплыя ўспаміны пра работу над серыяй «Беларускі ex libris». Заўжды лёгка працаваць, калі сустракаюцца аднадумцы. Ала Зміёва была апантана гэтай тэмай, ёй належыць ідэя і канцэпцыя. Генадзь Мацур стварыў цудоўны дызайн серыі. Гэта выданне амаль адразу стала рарытэтным з-за яго бібліяфіліскага тыражу — толькі 99 нумараваных асобнікаў, да таго ж кожны змяшчаў арыгінальны адбітак. Наступнымі планаваліся Раман Сустаў, Мікола Рыжы... Хочацца верыць, што знойдуцца сілы і магчымасці працягнуць праект. Матэрыялу для апрацоўкі па сучасным беларускім экслібрысе хапае. Зараз я ў Балгарыі, але працягваю пісаць пра беларускі экслібрыс. Магу шчыра прызнацца, што хварэю ўсёй душой, як пафасна б гэта ні гучала. З 2014 года ўваходжу ў журы міжнароднага конкурсу экслібрыса, арганізаванага галерэяй *Largo* ў Варне. Адбыліся ўжо чатыры біенале. Вельмі прыемна сачыць за поспехамі нашых графікаў, назіраць за ростам маладзейшых калег. Іанаровымі сертыфікатамі адзначалі Юрыя Якавенку, Андрэя Ярашэвіча і Аляксандра Ульябіна яшчэ на першым біенале ў 2014-м, Уладзіслава Квартальнага і Рамана Сустава — у 2016-м. У 2021-м першую ўзнагароду на конкурсе атрымлівае Іван Русачак, а Фёдар Шурмялёў — узнагароду маладога мастака за экслібрыс, створаны па заказе аднаго з вядучых еўрапейскіх выданняў па друкаванай графіцы — бельгійскага клуба *GRAFIA*. Іанаровымі сертыфікатамі былі апраўлены маладым мастакам — Марыне Жвірбля, Ягору Шакаладаву і Кацярыне Коўзусь.

— Жывучы ў Балгарыі, вы ўсё ж прыкладасце намаганні для рэалізацыі і беларускіх творчых ініцыятыў у выяўленчым мастацтве. Раскажыце пра гэта, калі ласка, болей падрабязна.

— Стараюся максімальна браць удзел у праектах, звязаных з экслібрысам. Пад куратарствам графіка Вольгі Крупанковай у апошнія гады прайшлі тры маштабныя выставы: «Сучасны беларускі экслібрыс» у Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь у межах XXVI Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-ярмаркі, «Вялікае кніжнае люстэрка» ў Музеі Замкавага комплексу ў Міры ў 2019-м і «Беларускі EXLIBRIS: ад БССР да незалежнай Беларусі» — рэтраспектыўная выстаўка беларускага экслібрыса з прыватных збораў у 2020 годзе, таксама ў Мірскім замку.

Перыядычна ўдзельнічаю ў рэспубліканскіх выстаўках. Я не з'ехала, а жыву на дзве краіны. Пастаянна на сувязі з беларускімі калегамі. Якраз адправіла заяўку да ўдзелу ў выстаўцы «Графіка года 2021», якую праводзіць штогод наша секцыя графікі Беларускага саюза мастакоў у Палацы мастацтваў. У 2021 годзе я распачала серыю экслібрысаў «*Collegium*» для калекцыянераў з розных краін, з іх — большасць беларускіх, бо хочацца хоць маральна падтрымліваць аднаго. Пакуль у гэтую нізку ўвайшло 8 эстампаў: *Exlibris Alexander Demidov*, *Exlibris Iryna Dudarava*, *Exlibris R. Remishevsky*, *Exlibris Katsarynava Sumarava*, *Exlibris Valentina Shoba*, *Exlibris Adam Hlobus*, *Exlibris Lembit Lohmus*, *Exlibris Martin Manojlin* — яны зусім невялічкія па памеры, афортная паласціна 11x11 см.

Жывапісец Аляксандр Дзямідаў — сусед па майстэрні, так што ёсць унікальнае магчымасць дакрануцца да творчасці ў прамым сэнсе. Кацярыну Сумараву ведаю яшчэ з часоў навучання ў мастацкім ліцэі, але тое, што яна робіць апошнім часам, гэтыя манументальныя Плашчаніцы, вельмі сур'ёзна мяне ўразілі і кранулі, захацелася стварыць для яе экслібрыс. А творчасць Валентыны Шоба — мая даўняя любоў, але раней мяне не былі знаёмы. Ірына Яскоўкай-Дударова, адна рэалістычнаму жывапісу, яна як фея кветак, таму лейтэматывам сталі ірысы для Ірыны. А калі атрымала работу, яна расчудлілася і згадала, што яе першая інтэрнэт-старонка называлася *IrisArt*.

Эстонскі графік Лембіт Лыхмус летас падрыхтаваў для мяне некалькі сюрпрыз — шыкоўныя партрэт у стылі мадэрн — экслібрыс з маімі ініцыяламі. Так што мой кніжны знак для мастака можна расцэнываць цалкам у рэчышчы «творчага абмену». Лембіт — выбітны майстра гравюры, шмат працаваў у галіне паштовай маркі.

З Марцінам Манойліным з Чэхіі мы сябруем даўно, і мне вельмі імпануюць яго шматкаляровыя, амаль абстрактныя, фактурныя дрыварыты. Мы ўжо рабілі экслібрысы адно для аднаго шмат гадоў таму, а падчас сустрэчы на сусветным кангрэсе экслібрыса *FISAE* ў Празе ў 2018-м дамовіліся працягнуць супрацоўніцтва, але вось толькі зараз дайшлі рукі. Для работы «Муза і Глобус» я натхнялася лінейнымі малюнкамі Адама Глобуса. У серыі «*Collegium*» я фактычна адштурхоўваюся ад пластычнай мовы мастакоў, для якіх ствараю экслібрыс.

— Які экслібрыс і для каго вам яшчэ хацелася б стварыць?

— Не вельмі люблю дзеляцца такімі планами, як і паказваць незавяршаную работу. Толькі завяршыла «*Exlibris Masakito Sakamoto*», доўга абмяркоўвалі з японскім калекцыянерам тэму вайны, складанай сітуацыі ў свеце. Развагі, пытанні... Не магу сказаць, што тэма далася мне лёгка. Працэс апрацоўкі афортнай паласціны заўжды суправаджае музыка. Гэтым разам часта гучалі творы бельгійскага кампазітара Віма Мертэнса, і свой эстамп я ахрысціла па адной з яго кампазіцый «*Struggle for Pleasure*» — «Барацьба для асалоды». Гэты экслібрыс стаў у маёй творчасці асобна.

Апошнія гады мне наогул цікава працаваць над серыйнымі праектамі, дзе эстампы падпарадкаваны адной тэме, якая працуе на агульную канцэпцыю. Так у 2017—2018 гадах з'явіліся праекты «Аліса ў краіне цудаў» і «Аліса ў краіне Асторфаў». Кожны з іх — цыкл з 12 малых афортаў, якія ўтвараюць разам агульную кампазіцыю з персанажамі Льюіса Кэрала. Своеасабівае гульня, каб сабраць пазл. Калекцыянерам было цікава атрымаць тыраж экслібрыса і вялікі аркуш з усімі сюжэтыкамі. Гэтая кніга — адна з самых выдваных у свеце і разнастайна ілюстравана. Работа над тэмай так мяне захапіла, што я пачала набываць выданні на розных мовах розных гадоў. Калекцыя пакуль яшчэ невялікая. Цудоўна аформленыя выданні выйшлі з ілюстрацыямі балгарскага мастака Ясена Гузельва. Са свежых у Беларусі — «Скрозь люстэрка, і што ўбачыла там Аліса» ў перакладзе Веры Бурлак і ілюстрацыямі Кацярыны Дубовік. Дарэчы, у здзістненне літаратурны твор пра Алісу зусім мяне не ўразіў, больш запомнілася паласцінка з голасам Уладзіміра Высоцкага. Я і зараз мяркую, што гэта сюррэалістычная казка хутчэй для дарослых.

У экслібрысе тэма «Аліса ў краіне цудаў» таксама даволі папулярная, так што я шмат абменьваюся з калегамі і калекцыянерамі кніжнымі знакамі па гэтай тэме. Ёсць у мяне цяпер Алісы беларускія, украінскія, італьянскія, польскія, рускія, балгарскія, чакаю кітайскую.

— А вашы асабістыя кніжныя зацікаўленні з чым звязаны?

— Чытаю творы абсалютна розных аўтараў. Нядаўна звярнулася да Станіслава Лема, летам — да Германа Гесэ, які захапіўся ў юнацтве. Зараз узялася за балгарскую класіку, чытаю «Тытунь» Дзімітра Дзімава, хачу падцягнуць мову, лепш зразумець асабістае псіхалогію.

— Ці цікавіць вас як мастака кніжна графіка, ілюстраванне выданняў?

— Я нарадзілася ў сям'і мастакоў і гадавалася на дзіцячых кнігах з цудоўнымі ілюстрацыямі Міколы Селешчука, Уладзіміра Савіча, Аляксандра Шэвэрава, Барыса Забарава, Мікаіла Казлова, Валерыя Славука. Славак потым быў кіраўніком маёй дыпломнай працы, калі мы вырашылі, што я аформлю ў афорце сваю аўтарскую п'есу «Сны аднаго дыялога». Затым у 2011-м быў праект кнігі Уршулі Радзівіл «Нясвіжскі альбом», для якога я рабіла ілюстрацыі ў маёй улюбленай тэхніцы афорта на чорнай паперы. Але зараз я не адчуваю сябе ілюстратарам, мне камфортней на полі экслібрыса.

Гутарыў Аляксей КАРЛЮКЕВІЧ

«Дружная з сонцам краіна»

Увершы, напісаным у студзені 1938 г. у Цхалтубе, Янка Купала ўзнісла прамовіў: «Грузія, дружная з сонцам краіна, // Як жа ты сэрца і думкі салодзіш! // Вочы тут бачаць цуды з'яў дзіўных, // Вышы тут чуюць наelves стагоддзю...» Паэтычная настрабасць класіка беларускай літаратуры не можа не зацікавіць. Гэтаму спрыяюць і некаторыя архіўныя знаходкі, звязаныя з перадавенымі сустрэчамі, што рэхам адгукнуліся не толькі ў наступных дзесяцігоддзях, але і перакінуліся ў XXI стагоддзе.

Памятная цеплыня знаёмства

У прыватным архіве нашчадкаў Якуба Коласа захоўваецца ліст, датаваны 28 сакавіка 1953 г., адпраўлены з Тбілісі:

Мілы Канстанцін Міхайлавіч.

Я пішу Вам і далёка не ўпэўнены, што Вы можаце мяне памятаць. Бо знаёмства маё з Вамі было вельмі даўно — у 1940 годзе (на самай справе ў 1941-м. — М. Т.).

Мама і айчыны мяне запэўніваюць, што, канешне, куды ўжо запомніці! За гэты час занадта шмат што адбылося і змянілася.

А я і Вас, і нябожчыка Янку Купалу выдатна захаваў у сваёй сям'і. Дасланы Вамі кнігі з Вашым аўтографам і фатаграфія складоў асабіста прадмет майго гонару. Асабіста добра запомнілася, як у нас за сталом Янка Купала ўпершыню пачаў аб узнагароджанні яго Сталінскай прэміяй. (У Цхалтубе, памятаеце?)

Так, вельмі даўно гэта было. Мой айчыны, Улад. Вас. Піражкоў, з часу вайны да гэтай пары ў Арміі, урач-падпалкоўнік, ужо старэнькі стаў. А мама катэгарычна адмаўляецца старэць. Прасяць перадаць Вам поклон.

А я таксама «старэю». 13 крас. мне будзе ўжо 24 гады. Зараз я заканчваю філалагічны факультэт (аддзяленне рускай мовы і літаратуры) Тбіліскага ўніверсітэта. Заканчаю на выдатна, ды вось бяда — не ведаю грузінскай мовы, а гэта сур'ёзная перашкода для наступлення ў аспірантуру. Грэшыны, канешне, але што зробіш. Прыйдзецца вяздзецца. І вось я вырашыў Вас патурбаваць пытаннем — можа быць у Мінску ва Універсітэце або ў Інстытуце літаратуры АН БССР мае сэнс наспрабаваць мяне здаваць у аспірантуру. Ці не складзе для Вас цяжкасці напісаць мне пра гэта?

Зрэшты, я ўсведмяю ўсю няціпласць маёй просьбы, і, калі яна хоць кропельку Вас абцяжарыць, напішыце проста так, быццам бы я ні пра што і не пытаўся.

Я буду вельмі шчаслівы атрымаць ад Вас хоць некалькі радкоў.

*Шчыра паважаю і люблю Вас
Марат Індзюкоў.*

Некаторыя падзеі, згаданыя ў лісце, паграбуюць тлумачэння і ўдакладнення.

У 1941 годзе напрамак міжнародных маршрутаў «Мінск — Тбілісі» быў адкрыты яшчэ зімой. Газета «Звязда» 19 лютага апублікавала допіс «Дэлегацыя беларускага народа выехала ў Грузію». Адметны падбор рэспубліканскай дыпламатычнай місіі, якая адправілася на святкаванне 20-годдзя Грузінскай ССР: «У саставе дэлегацыі — старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР тав. Наталевіч, народная артыстка Саюза ССР тав. Александровская, народны камісар асветы БССР тав. Уралава, народныя паэты Янка Купала і Якуб Колас, пісьменнік-ардэнансонец К. Крапіва, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР тав. Батоўкін, старшыня калгаса імя Сталіна Крынкаўскага раёна Беластоцкай вобласці тав. Чэкель, стаханавец мінскага завода «Бальшавік» тав. Петрык і стаханавца фабрыкі імені Куйбышава тав. Кандрацюк».

Наступная паездка, ужо на аздараўленне, адбылася вясной. Якуб Колас пісаў 4 сакавіка ў Маскву Ніне Нагіной: «І вось з другога сакавіка я знаходжуся ў Цхалтубе. Я не адзін: са мной і Янка Купала. Ён ужо трэці раз тут, і чалавек, можна сказаць, свой. Таму мы акружаны ўвагай з боку медыцынскага персанала. Наша доктарка, Ціна Дзмітрыеўна, грузінка, вельмі мілы чалавек і цудоўная дзяўчына, якой можна толькі захапляцца. Нам прапісаны ванны, і мы ўчора прынялі першую. <...> Чысла 22 мы выедзем адсюль, спынімся на кароткі час у Тбілісі, а адтуль дамоў».

Пастанова Савета Народных Камісараў Саюза ССР аб прысуджэнні Сталінскай прэміі за выбітныя работы ў галіне мастацтва і літаратуры была апублікавана ў газеце «Правда» 16 сакавіка 1941 г. (У лісце М. Індзюкова год названы няправільна, але абставіны прыведзены цікавыя; дата перададзенай інфармацыі па радзё можа быць удакладнена.) Прэміяй 1-й ступені ў намінацыі «Паэзія» былі ўганараваны Мікалай Асееў — за паэму «Маякоўскі пачынаецца» (1940), Янка Купала — за зборнік вершаў «Ад сэрца» (1940) і Паўло Тычына — за зборнік вершаў «Пачуццё адзінай сям'і» (1939).

Паэтычным адказам на высокую ўзнагароду паслужылі вершы Янкі Купалы «Дзякую партыі Леніна — Сталіна» («Правда», 1941, 27 сак.), пад якім пазначана месца напісання «Тбілісі — Масква», і верш «Паклон мой народу за песні» («Звязда»; 27 сак.) з паметай «Цхалтуба — Масква. 23 — 14 сакавіка, 1941 г.».

Сямейнае і грамадскае

Некаторыя звесткі пра айчына Марата Індзюкова, падпалкоўніка медыцынскай службы Уладзіміра Васільевіча Піражкова, падказаў сайт «Памяць народа», складзены па матэрыялах Цэнтральнага архіва Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі. Паводле гэтай крыніцы, нарадзіўся ён 1 жніўня 1895 года ў сяле Ганеты Махарадзёўскага раёна Грузінскай ССР (адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел савецкага часу). Службу

3 сайту 1418museum.ru

Падпалкоўнік медыцынскай службы
Уладзімір Піражкоў. 1950-я гг.

праходзіў у 1940—1953 г. Інтэрнэт-партал «Дарога памяці» дапамог выявіць фотаздымак падпалкоўніка Уладзіміра Піражкова.

У мірны час Уладзімір Васільевіч пераклучыўся на выкладчыцкую і навуковую дзейнасць. У 1961 г. у Тбіліскім дзяржаўным медыцынскім інстытуце абараніў дысертацыю «Тыфліскі ваенны шпіталь і яго роля ў развіцці грамадскай медыцыны XIX і пачатку XX стагоддзя ў Грузіі». Аўтар абапіраўся на дакументы, выяўленыя ў архівах Тбілісі, Масквы, Ленінграда, прадставіў шэраг цікавых імёнаў у гісторыі медыцыны.

Адным з арганізатараў і першым галоўным урачом шпітэля быў чэх Іван Прыбыль (1782—1866), які хутка авалодаў грузінскай і рускай мовамі: «Дасканалы ведаючы некалькі замежных моў, І. А. Прыбыль знаёміў ардынатары шпітэля з навішымі дасягненнямі замежнай медыцыны, каб найбольш каштоўнае і клінічна правэранае ўкараніць у шпітальную практыку». Сёння вядомасць доктара XIX стагоддзя куды большая: адзначаны высокімі дзяржаўнымі ўзнагародамі Расійскай імперыі; лядыў пісьменніка Грыбаедава, суправаджаў Мікалая I падчас яго падарожжа па Каўказе.

«Як хірург і актыўны дзеяч грамадскай медыцыны Каўказа вялікая папулярнасцю карыстаўся І. І. Мінкевіч (1825—1897 г.)», — сцвярджаецца ў дысертацыі і пацвярджаецца нагляднымі прыкладамі. З інфармацыі, якая засталася пазад навуковым даследаваннем, адзначым: Іван Іванавіч быў памочнікам Мікалая Пірагова, удзельнікам Крымскай вайны, заснавальнікам і прэзідэнтам Каўказскага медыцынскага таварыства. Для беларусаў асабіста цікава і важна, што шырока вядомы і прызнаны вучоны нарадзіўся ў Невелі Віцебскай губерні.

Дакладна не вядома, як адгукнуўся Якуб Колас на ліст Марата Індзюкова, але зусім пэўна можна сцвярджаць, што далейшы лёс тбіліскага просьбіта быў звязаны з Беларуссю. З вуліцы Кіеўскай сталіцы Грузіі Марат Індзюкоў адправіўся ў аспірантуру факультэта журналістыкі Кіеўскага ордэна Леніна дзяржаўнага ўніверсітэта імя Т. Р. Шаўчэнкі. (Перад гэтым, верагодна, была праца ў Мінску.) На кафедры тэорыі і практыкі партыйна-савецкага друку ў 1968 г. ім была абаронена кандыдацкая дысертацыя «Некаторыя праблемы тэорыі і практыкі жанраў «вобразнай публіцыстыкі» ў тэлевізійным вясчэнні (па матэрыялах Украінскага і Беларускага тэлебачання)». Акрамя публікацый у перыядычным друку, асобным выданнем пад эгідай Таварыст-

ва «Веды» Украінскай ССР была выдадзена брашура М. Індзюкова «Псіхалагічныя аспекты ўспрымання гукаглядальнай інфармацыі» (Кіеў, 1976).

Не толькі тэорыя, але і практыка навукова-тэхнічнага прагрэсу звязала аўтара з Сінявокай. У газеце «Вечерний Брест» 23 верасня 2011 г. апублікаваны матэрыял Людмілы Бунеевай «Мікрафон уключаны! Мы — у эфіры!», прысвечаны 50-годдзю рэгулярнага тэлевізійнага вясчэння ў горадзе над Бугам. З успамінаў Вячаслава Машуціна, які прыйшоў працаваць на студию ў 1962 г.: «Паколькі тэлебачанне было справай нечуванай у Брэсце, суды адкамандавалі групу спецыялістаў з Мінска. У іх задачу ўваходзіла наладзіць тут работу. Намеснік старшыні камітэта Марат Індзюкоў і рэжысёр Уладзімір Цыбулька — вось айчына-заснавальнікі тэлеустудыі. Менавіта яны ставілі на ногі брэсцкае тэлебачанне. Разумныя, кампетэнтныя, інтэлігентныя, яны пакінулі пасля сябе найлепшыя ўспаміны. У іх мы ўсе вучыліся».

Хлопчык са здымка

Адзін з калектыўных фотаздымкаў, зробленых у Цхалтубе ў 1941 годзе, быў ідэнтыфікаваны наступным чынам: «Янка Купала, Якуб Колас, Эліко Метэхелі, Марат Індзюкоў (хлопчык)». Менавіта з такім подпісам яго арыгінал, што захоўваецца ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы, быў змешчаны

3 фонду Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы.

Янка Купала сярод дактароў і гасцей санаторыя.
Цхалтуба, 23 лістапада 1938 г.

на сайце грузін Беларускай *tamuli.by*. На публікацыю адгукнуўся чытач пад нікам *лела*: «На фатаграфіі 1941 года жанчына не Эліко Метэхелі. Яна ўжо не працавала там з 1939 года. Я яе ўнучка...»

Праўдападобна, што на здымку (які ў сваю чаргу можна датаваць больш дакладна — сакавік 1941-га) маці Марата Індзюкова — Вольга Фёдаруна Піражкова (Індзюкова).

У сувязі з выяўленымі матэрыяламі можна прапанаваць новую версію і адносна ідэнтыфікацыі асоб на здымку 1938 года: «Янка Купала сярод дактароў і адпачываючых санаторыя. Цхалтуба, 1938 год». Крайнімі злева можа быць суужэнства Уладзіміра і Вольгі Піражковых...

Такімі пошукамі, іх вынікамі і загаўняюцца старонкі ў гісторыі міжнацыянальных, міжасобасных сувязей мінулых часоў. Гэтыя былі зроблены з дапамогай Веры Міцкевіч, унучкі Якуба Коласа, нястомнай даследчыцы яго радаводу і літаратурнай спадчыны.

Мікола ТРУС,
кандыдат філалагічных навук

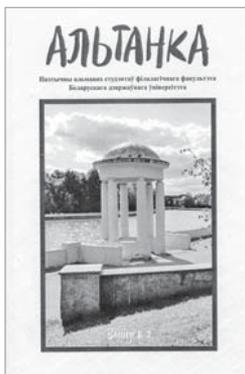

3 фонду Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы.

Якуб Колас, Вольга Піражкова (Індзюкова?), Янка Купала, Марат Індзюкоў. Цхалтуба, сакавік 1941 г.

«Цмокнуць румяныя шчокі нябёсаў», або Паэтычны прыстанак студэнтаў-філолагаў

Да 100-годдзя Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і 90-годдзя былога дэкана філфака БДУ, доктара філалагічных навук, прафесара Алега Лойкі (1931—2008) выйшаў з друку другі выпуск паэтычнага альманаха студэнтаў «Альтанка». Першая «Альтанка» пабачыла свет ажно ў 2011 годзе. І дэбютны, і другі складала паэтэса, дацэнт кафедры гісторыі беларускай літаратуры Ірына Багдановіч. Яшчэ ўвосень 2008 года Ірына Багдановіч пачала на філфаку кіраваць літаратурным гуртком «Альтанка». З таго часу ўсё і пачалося. «Альтанка» па-ранейшаму працягвае сваю творчую дзейнасць.

Прадмову да выдання напісаў доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі беларускай літаратуры, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа, пісьменнік Алесь Бельскі. Яго прадмова мае назву «БДУ — крыніца паэтычнага натхнення». У ёй аўтар падрабязна і цікава распавёў пра ўсю гісторыю літаратурнага і найперш паэтычнага руху ў галоўнай альма-матар нашай краіны. Бо, сапраўды, са сцен Белдзяржуніверсітэта за 100 гадоў яго існавання выйшлі дзясяткі таленавітых літаратараў, пачынаючы з 1920—1930-х гадоў, тут вучыліся Паўлюк Трус, Язэп Пушча, Андрэй Александровіч, Алесь Дудар, Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Пятро Лябка, Сяргей Дарожны, Тодар Кляшторны, Алесь Звонак і іншыя. Шмат адораных юнакоў і дзяўчат вучыліся ў БДУ ў пасляваенны час. А пакаленне моладзі 1960-х гадоў называлі «філалагічным». Паэты-выпускнікі стварылі сузор'е талентаў. Гэта былі Ніл Гілевіч, Анатоль Вярцінскі, Міхась Стральцоў, Алэг Лойка, Мікола Чарняўскі, Мікола Арочка, Янка Сіпакоў, Вера Варба, Кастусь Цвірка і многія іншыя.

У 1950 і 1951 годзе пад рэдакцыяй Юльяна Пшыркова выдаюцца рукапісны альманахі «Маладыя сілы». А ў 1958-м — зборнік паэзіі студэнцкіх талентаў «Падарунак», потым — рукапісны альманах «Вясновая рунь» (1961).

Вясной 1964 года ў адной з аўдыторый БДУ пачало працаваць літаб'яднанне «Узлёт», якім шмат гадоў кіраваў Алэг Лойка. У 1971-м да 50-годдзя БДУ Алэг Антонавіч рыхтуе і выдае зборнік «Універсітэт паэтычны», куды ён уключыў вершы ўсіх выпускнікоў-паэтаў за 50 гадоў, а таксама тых студэнтаў, якія ў 1970-х гадах вучыліся ў БДУ. А потым быў зборнік вершаў «Узлёт» (1965).

Вялікай падзеяй у паэтычным жыцці Беларусі стаў выхад «Натхнення» (1967) — другога калектыўнага зборніка вершаў «узлётаўцаў». Ён пачынаўся ўзніслымі радкамі Яўгеніі Янішчыц:

*О, Беларусь, азёрная старонка!
Пастаў мяне бязроцка ў палях.
Хачу лістоў, мядзяно і звонкай,
Услаць табе твай самы светлы шлях...*

Побач з вершамі вялікай паэтки надрукаваны паэтычныя радкі Анатоля Казловіча, Леаніда Дайнекі, Генадзя Пашкова, Юркі Голуба, Віктара Яраца, Уладзіміра Дзюбы, Алены Руцкай, Сяргея Законнікава, Людмілы Парымончык, Міхася Губернатарова, Эдуарда Зубрыцкага, Аляксандра Мікалайчанкі, Алеся Камароўскага, Івана Станкевіча, Льва Барташа, Яўгена Хвалей, Алы Красінскай, Яўгена Раманенкі, Мар'яна Дуксы, Казіміра Камейшы, Алеся Разанава і Міколы Вяршыніна.

Ішлі гады, а Алэг Лойка і надалей шчыра, па-бацькоўску апекаваўся тымі маладымі талентамі, якія вучыліся ў БДУ. Дзякуючы яму, у 1977 годзе выдаецца паэтычны зборнік «Вёсны», а ў 1985-м — «Вусны». З-пад крыла Алега Антонавіча ў паэтычны свет вылятаюць літаратары Алесь Пісьмяноў, Уладзімір Ягоўдзік, Мікола Мятліцкі, Уладзімір Марук, Алесь Емяльянаў, Віктар Стрыжак, Кастусь Цыбульскі, Уладзімір Маздо, Алесь Пісарык, Ала Канапелька, Сяргей Украінка, Алесь Бадак і многія-многія іншыя таленавітыя хлопцы і дзяўчаты.

Пасля «Вёснаў» і «Вуснаў» будучы яшчэ кнігі «Скрыпторый», «Квадра» і першая «Альтанка». Як адзначыў у прадмове прафесар Алесь Бельскі, «на сёння «Узлёт» мае імідж легендарнага і ўжо гістарычнага брэнда філфака БДУ».

У другім зборніку «Альтанка» надрукаваны вершы 17 аўтараў. Калі ў ранейшых паэтычных зборніках больш было хлопцаў-паэтаў, то цяпер у паэзію пайшлі дзяўчаты. Іх вершы прасякнуты рамантычнасцю і лірызмам, пачуццямі любові да беларускага краю, роднай мовы, характава свету, яны перадаюць непасрэдна ўражанні і назіранні, усабоджаюць жыццёва важныя сэнсы і ідэалы. Сярод аўтараў — маладыя паэты Алеся Адамовіч, Мікіта Варанцоў, Дар'я Вячэрка, Ксенія Вяршынская, Аліна Данілава, Настасся Макоўчык, Яўгенія

Пракапчук, Марыя Пятрэнка, Вікторыя Чарнуха, Марыя Шкляр і іншыя.

Шчырасцю і ўсхваляванасцю, відэачонай паэтычнай акрыленасцю вылучаюцца вершы многіх з іх. Каб пераканацца ў гэтым, варта прачытаць хаця б такія радкі:

*Дай у вочы твае пагляджу.
Як жа, родная, ты пасівела...
Я з табой да зары пасяджу.
Памаўчым аб усім набалелым.
Яўгенія Пракапчук.*

*Родная мова, любімая самая,
Малю я свой годны і горды народ.
Я назаву цябе самай каханая,
Самай надзейнай з году ў год.*

Дар'я Вячэрка.

*Люблю беларускія вёскі.
Бо гэта — цяпло і ціхмянасць,
Рахулік вяселья ўсплёскі
І яблыкаў спелых крамянасць.
Кацярына Семенас.*

Вядома ж, не ўсе «альтанкаўцы» выўляюць аднолькавае прафесійнае ўмельства і майстэрства, арыгінальнасць, глыбіню, але што ім бракуе натхнення і любові да роднага слова — не скажаш. Усе яны смела пазналі своеасаблівую заманлівасць паэзіі, усвядомілі складанасць і нялёгкасць гэтай працы. Таму, як пісаў у прадмове да зборніка «Вёсны» (Мінск, 1985) Алэг Лойка, хочацца спадзявацца, што новая паэтычная кніжка філфацкіх паэтаў засведчыць аб завязі яшчэ аднаго паэтычнага пакалення. І будучы яшчэ «Альтанкі»-3, -4, -5... Бо кожны з маладых паэтаў яе прагне сёння новых форм, імкнецца да абнаўлення архітэктонікі, гучання і малюнкаваці радка. І кожны з аўтараў кнігі, як піша Мікіта Варанцоў, ледзь трымаецца, «каб не цмокнуць румяныя шчокі нябёсаў».

Сяргей ЧЫГРЫН

Свамоўная плынь

Ігар Кулікоў добра знаёмы аматарам беларускай літаратуры як выдатны перакладчык і адметны паэт. Яго тэксты — сапраўднае падарожжа ў княства мовы. І такая характарыстыка зусім не перабольшванне, бо ў паэтыцы аўтара ўдала і на найвышэйшым прафесійным узроўні спалучаюцца строгаасць формы і незацуглянсць думкі, архаіка і словатворчы эксперымент.

Крок за крокам узнаўляе і стварае пласт лексікі эпаса, так мала прадстаўлены ў нашай літаратуры — лексіку «свамоўны». Слоўнік ці «слоўе», па вызначэнні самога аўтара, напрыканцы кнігі — звычайная з'ява. *Відмо, бавы, адоў, мьсьлітва, конадзень, стаўбіт* — нібы дэжавю, знаёмыя і незнаёмыя, выныраючы з нашай родавай памяці, але яшчэ неакрэсленыя, неўянаўленыя.

Вельмі верагодна, што непадрыхтаваны чытач сутыкнецца з пэўнымі цяжкасцямі, калі ўпершыню возьме якую кніжку Ігара Кулікова ў рукі, але варта толькі зрабіць пэўныя высілкі, наладзіцца на гэтую нязвыклую хвалю, і далягляд беларускай мовы значна пашырыцца. З'явіцца тое апірышча, адчування якога так не хапае, каб зрабіць крок наступны.

Напрыканцы 2021 г. пабачыла свет яго пятая кніга вершаў «Вецер нішто і рэха цьмы», і ў пэўнай ступені гэтая кніга — якраз той самы крок у будучыню, які зрабіў Ігар Кулікоў, папярэдне стварыўшы сабе, а заадно і іншым, падмурак, на якім можна стала атабарыцца, і не толькі ўзнаўляць відзежы мінулага, але вытлумачыць сабе сучаснага — з крыві і плоці, тут і зараз.

*...я той хто кожны дзень стаіць па ежу ў краме
я той хто слухае купанне ветру ў веці
я той хто адбіваецца ў лужах над нагамі
я той хто знікне ў падваротні смерці
я той хто насяляе спяльныя раёны
я той хто не знаходзіць сабе месца
я той хто углядаецца ў змрок аконны
я той хто хоча зоркамі сагрэцца*

Для тых, хто ўважліва сочыць за творчасцю Ігара Кулікова, вершы такога плана будучы сапраўдным адкрыццём. Герметычны свет яго ранейшай паэзіі не даваў прававіцца асабе аўтара, распушчаў яе ў метафізічным водуме і «свамоўнай» лексічнай плыні. Гэтая плынь зачароўвала, але за ёй не было відаць чалавека Ігара Кулікова.

Прыемна, што гэты наўмысны ці ненаўмысны крок наасустрч чытачу быў зроблены, не пераступаючы праз сябе. І ўсё тое, чым быў адметны аўтар, засталася пры ім, а мы пабачылі новыя грані, на якія раней Куліковым не акцэнтавалася ўвага. Абстрактна-прастора твораў замянілася на пазнавальныя лакацыі, але, як і раней, яны прасякнуты метафізікай, пастаяннай прысутнасцю нечага большага, чым проста жыццё:

*У горадзе гэтым, калі і хадзіць,
Увогуле, месты — не месты без рэкаў,
не рэкі без леташніх лісцяў, якія замест медзяка
кідаюць вятры па бясконцай дарозе з варагаў у грэкі,
каб знову вярнуцца.
Вяртаюся я і з сваіх спальных краёў:
дзе волакам цела цягну,
дзе метрам скарачаю прастору, —
і ўсё, каб прамовіць вадзе, што не знае мяне:
«Я прыйшоў», —
і доўга глядзець, які прыступкі,
шукаючы першаапору,*

*бясстрашна сыходзяць на дно,
на нішто і змяняюцца ў глей.
А поруч самотны стары,
ад пракожных схваўшыся ў моўчу,
глядзіць для прыліку на вуды,
напраўду ж — кудысьці далей...*

Для тых, каму гэтыя аўтарскія пошукі пададуцца дарэчнымі і трывіяльнымі, ёсць магчымасць прачытаць раздзел «Вялікае княства», дзе будучы задаволены чытацкія чаканні аматараў папярэдніх кніг Ігара Кулікова. Акрамя таго, у выданні прадстаўлены твор Роберта Браўнінга «Да цёмнай вежы Чайлд Роланд дайшоў», перакладзены з англійскай мовы.

Кніга «Вецер нішто і рэха цьмы» — найлепшы варыянт, каб пазнаёміцца з творчасцю Ігара Кулікова, максімальна камфортна для сябе ўвайсці ў свет яго паэтыкі і пазнаёміцца з самім аўтарам ва ўсёй яго шматоблічнасці. У ёй арганічна сумяшчаюцца моўныя пошукі і гістарычныя экскурсы, асабістая экзістэнцыя і нечаканыя абагульненні. Выдатная спроба раскрыць сваё паэтычнае «я»:

*Я — нішто.
І маёмасць мая — нішто.
Бездыханны ў дыханым целе.
У адсутнасці я над ракою мастоў,
у мацьмясці іх над плыню.
Я живу, каб сабою злучыць берагі, —
хто ж над прорвай мяне расцэле?
Хто ж утопча мяне ў залатыя снагі,
каб нарціце скарыць вяршыню?
Я — нішто,
і маёмасць мая — нішто,
я — нідзе і ніколі болей.
Я маю яшчэ быць.
Не спяшайся.
Пастой.
Чуеш, вока ад неба коле?*

Міхаіл БАРАНОЎСКІ

Дом дзеля будучыні

Многім падабаюцца песні народнага артыста Беларусі і СССР Ігара Лучанка. Адно любяць «Мой родны кут, як ты мне мілы...», іншыя — «Ave Maria». Хтосьці захапляецца «Алесяй», нехта — «Веранікай». У кагосьці вусцішна на сэрцы ад «Спадчыны», у некага з'яўляецца бадзёры, патрыятычны настрой, калі гучыць «Памяць сэрца». Ды і іншыя творы Ігара Міхайлавіча на слыху. Нават такія, пра аўтарства якіх не ўсе і здагадваюцца. Пайшлі ў народ, а хто стварыў — забылася.

Аднак яшчэ менш прыхільнікаў слыннага кампазітара здагадваецца, што да напісання ім музыкі яго ў пэўнай ступені падштурхнуў, сам таго не ведаючы, Уладзіслаў Галубок. Толькі факт застаецца фактам. Гэта засведчыў бацька Ігара Лучанка: «Я ўпэўнены [...], што калі б не сустраўся на маім жыццёвым шляху "дзядзька Галубок", не выгадаваў бы я сына-кампазітара. Я і сягоння ўдзячны гэтай шчаслівай нагодзе».

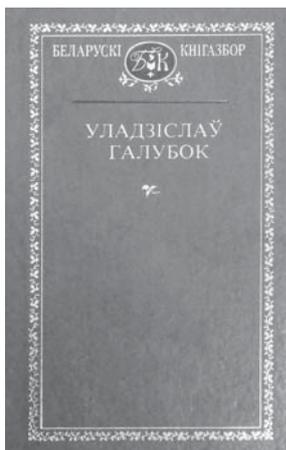
Міхась Лукіч па прафесіі быў лекар, а па прызванні — скрыпач-самавук. Уладзіслаў Галубок запрасіў яго ў свой тэатр, а пазней ужо ад бацькі любоў да музыкі перадалася і сыну. Пра гэта ён пісаў у нататках «З успамінаў пра У. І. Галубка», змешчаных у кнізе «Адхінушы залону часу», што выйшла ў 1979 годзе і прысвячалася першаму народнаму артысту БССР. Такого ганаровага звання ён быў удастоены яшчэ 20 снежня 1928 года. Цяпер са згадкамі Міхася Лукіча можна пазнаёміцца ў аднатомніку Уладзіслава Галубка «Выбраныя творы», выпушчаным выдавецтвам «Беларуская навука» ў серыі «Беларускі кнігазбор» (укладанне і каментарый Кастуся Цвіркi, прадмова «У сваім часе. І не толькі ў ім» Алеся Марціновіча).

Змешчаны таксама ўспаміны дачкі Уладзіслава Іосіфаўчы — Багуславы «З людзьмі і для людзей», яго зяця мастака Яўгена Ціхановіча «Трэба вярнуць справядлівасць», паэта Сяргея Грахоўскага «Апошняя трагедыя Галубка». Гэтыя матэрыялы, паводле кампазіцыйнай пабудовы згаданай серыі, прапанаваны ў якасці «Дадатку». Яны, як і багаты ілюстрацыйны матэрыял (таксама адметнасць), безумоўна, у многім дапаўняюць уяўленне пра таго, хто з'яўляецца адным з заснавальнікаў прафесійнага беларускага тэатра.

Асноўны ж змест кнігі — творы Уладзіслава Галубка, аб'яднаныя ў раздзелы «Паэзія, проза», «Драматыя», «Публіцыстыка». Менавіта такое шырокае кола творчых інтарэсаў было ў яго, хто, пражыўшы ўсяго 55 гадоў, пакінуў такі глыбокі след у гісторыі не толькі тэатра, але і ўвогуле нацыянальнай культуры. Належачы да першапраходцаў, аздабляў сцяжыну тым, каму ісці следам.

Хоць яго паэтычныя набыткі менш значныя. Асабліва ў параўнанні з напісаным у жанры драматыі. Але ёсць істотны момант. Вершы Уладзіслава Галубка поруч з творами іншых аўтараў, якія друкаваліся разам з ім у пачатку ХХ стагоддзя, даюць уяўленне аб станаўленні беларускай паэзіі. Найлепшыя з іх сведчаць і пра тое, як яна пашырала свае тэматычныя абсягі. Прынамсі, гэта відаць па вершы «Будучыня» з ярка выяўленым алегарычным сэнсам:

*Кітці работа, плыве пот,
І крык і гул, як гром;
Туды, своды снуе народ.
Будуюць новы дом.*

*Лапаты рэжуць глыб зямлі,
Звініць сталёвы лом;
На месцы даўняй старыны
Будуюць новы дом.*

Дом гэты — не проста нейкая будоўля, што ўзводзіцца на старым месцы. Гэта — сама Беларусь. Занядбаная на той час, яна прагла новага, светлага жыцця: «Настане дзень, надойдзе час, // Мы крэпку столь завядзём, // І лепшай прышласцю для нас // Быць мусіць новы дом!» Пра гэта сведчыць і пафаснае завяршэнне твора:

*Працуйма, брацця!
Хай хутчэй
Наш льецца пот цурком:
Прыжджэм і мы святлейшых дней,
Як скончым строіць дом!..*

У «Выбраных творах» добра прадстаўлены апавяданні Уладзіслава Галубка. Асобныя з іх, «Журавінка», «Не паклаўшы, не возьмеш», «Марымонавы сабакі» і іншыя, маюць усе прыкметы так званай народнай прозы. У аснову іх пакладзены пэўны выпадак, што меў месца ў сапраўднасці. Часцей анекдатычны. Але гэта не смех дзеля смеху. За пэўнымі сітуацыямі паўстае жыццё народа. Як і ў апавяданні «Журавінка». Дарэчы, назва твора самім Уладзіславам Іосіфаўчам узятая ў двухкосс. Гэта зусім не ягада, што расце на балочце. Журавінкай называў сваю каханую галоўны персанаж апавядання: «Аж дзівіліся людзі, як жаніўся наш герой: сам велізарны, сутулаваты, як крук, а маладзіцу браў маленькую, чырвоненькую, быццам журавінку. Вяселле згулялі як след — ну, жылі спярга нішто». А пасля пачало адбывацца дзіўнае: Рыгор худзе, а «Журавінка» — крутлее. Рыгораў сусед Язэп паабяцаў яе вылучыць. Як адбывалася гэта, расказваецца па-майстэрску.

Увайшлі ў аднатомнік і «сур'ёзныя» творы «малога жанру». У апавяданнях «Мінулае», «Званы» і іншых Уладзіслаў Галубок звяртаўся да падзей даўніх. Але пільна

прыглядаўся і да сучаснасці. Зноў жа яго вабіла жыццё простага народа. Шматграннасцю закранутых тэм вызначаецца і яго драматыя. Усяго напісаў каля 40 кніг, з іх у «Выбраныя творы» ўвайшло трынаццаць: «Апошняя спатканне», «Пісаравы імяніны», «Бязвінная кроў», «Ганка», «Бязродны», «Суд», «Белы вянок», «Пан Сурынга», «Плытагоны», «Ветрагоны», «Краб», «Ліпавічок», «Белая зброя». Свайго роду чортаў тузін атрымаўся. Ды гэта той выпадак, калі ніякай насцярогі, як у некаторых да лічы 13, не ўзнікае.

Ёсць мажлівасць прачытаць творы, спектаклі па некаторых з якіх у свой час мелі шырокі рэзананс. Як, напрыклад, «Ганка». Так і тыя, што ўспрымаюцца ўжо толькі часткай гісторыі нацыянальнай драматыі. Што тычыцца меладрамы «Бязвінная кроў», то ўяўленне аб ёй можна атрымаць з рэцэнзій на спектакль, што ставіўся ў 1919 годзе Беларускамі савецкімі тэатрам, а таксама на пастановкі Беларускага вандруйнага тэатра 20-х гадоў мінулага стагоддзя. У «Выбраных творах» змешчаны першы акт, які ў 1923 годзе быў надрукаваны ў другой частцы кнігі «Выпісы з беларускай літаратуры». Важна і сведчанне Максіма Гарэцкага ў яго кнізе «Гісторыя беларускае літаратуры»: «...сюжэты на тэмы аб змаганні прыгнечаных з панамі-прыгняльнікамі ў эпоху набліжэння віру рэвалюцыі болей удаюцца яму (Уладзіславу Галубку. — Г. І.), чым зарысоўкі дзён пачатку сацыяльнай рэвалюцыі ("Бязвінная кроў"), нягледзячы на ўсю выгаду гэтых эфектаў, які разбіванне панскага двара сляняма».

Істотны і такі момант. Звычайна ў літаратуры, як у самім жыцці, незадавальненне выказвалі абзодолены, тыя, хто «былі нічым», а хацелі «стаць усім». У гэтай п'есе ад спадчыннага маёнтка адмаўляецца сын яго ўладальніка, перайшоўшы на бок народа. Не мяняе ён сваю пазіцыю і пасля таго, як сяляне забавоўляюць яго бацьку, а маёнтка руйнуюць. Паварот тэмы, канешне, нечаканы. Але, як відаць з ацэнкі Максіма Гарэцкага, «Бязвінная кроў» бракавала псіхалагізму.

Асноўны ж змест кнігі — творы Уладзіслава Галубка, аб'яднаныя ў раздзелы «Паэзія, проза», «Драматыя», «Публіцыстыка». Менавіта такое шырокае кола творчых інтарэсаў было ў яго, хто, пражыўшы ўсяго 55 гадоў, пакінуў такі глыбокі след у гісторыі не толькі тэатра, але і ўвогуле нацыянальнай культуры. Належачы да першапраходцаў, аздабляў сцяжыну тым, каму ісці следам.

Аднатомнік Уладзіслава Галубка — сто пяты том «Беларускага кнігазбору». Пачатак гэтаму ўнікальнаму выдавецкаму праекту быў пакладзены ў 1996 годзе «Выбранымі творами» Яна Чачота. Радуе, што добрая справа знаходзіць варты працяга.

Ганна ІВАНЕЙ

Рэцэпт ад нудлівасці

Сумны і нецікавы чалавек на пытанне «Як справы?» пачынае распавядаць пра сваё жыццё. Прычым з непатрэбнымі падрабязнасцямі. Што станеце рабіць пры сустрэчы з такім суразмоўцам?

А вось яшчэ сітуацыя: «Захварэў мой сябра Юрый: // У яго тэмпература // Трыццаць восем і чатыры. // У пагыліцу б'юць гіры...»

Даволі актуальна па сённяшнім часе, ці не так? Новы зборнік Іны Фраловай «Вясковыя вакацыі» (Мінск: Беларусь, 2021) якраз і прапануе безліч сітуацый, у якія можа трапіць і дарослы, і малы. Толькі... замест апісання нораваў і павучальных натацый як выйсце прапановуецца даволі арыгінальны падказкі, якія надаюць аптымізму, прыносяць у жыццё гумар і пазітыў. Нават назва кнігі складаецца з блізкіх і знаёмых паняццяў: чаканья кожным малодшым школьнікам канікулы і неабмежаваная свабодой па-вядзін вёска абяцаюць неверагодныя прыгоды

і вясюльсць. Парадаксальнасць выскоў і нетыповасць герояў, шматжанравасць твораў, змешчаных пад адной вокладкай, толькі абвастраюць цікавасць да чытання менавіта гэтай кніжкі. Асобны аўтара тут як быццам не відаць, ды ў дзіцячым свеце і не трэба, каб абавязкова вылучаўся настаўнік: ён чым непрыкметней, тым лепш. Куды больш важкія ды каштоўныя меркаванні таго, хто побач і мае сякі-такі жыццёвы досвед.

У кнізе не толькі і не столькі вершы, але і дражнілкі, скорагаворкі, загадкі. Яны змяняюць адно аднаго з хуткасцю перамены заняткаў няўрымслівых хлопчыкаў і дзяўчынак. Ну, а для тых, хто навучыўся вытрымцы, — апавяданні і эсы («Спадчына Васіля Цяпінскага»).

У нязмушанай гаворцы з чытачом вялікая даніна вага і любові аддаецца Радзіме, слынным гістарычным асобам, родным і блізкім, сябрам, адкрываецца прыгажосць расліннага і жывёльнага свету. Не праз маляўнічыя ды вобразныя апісанні, а хутчэй шляхам іх паважлівага прымянення ў будзённым жыцці.

Рэальная прастора наўзамен прыцягальнай сёння віртуальнай, шчырыя беларускія словы замест маляваных смайлікаў ці лайкаў, традыцыйныя імёны напярэймы мемам — гэта не мастацкія аўтарскія прыёмы, а хутчэй арганічная канва захапляльнага літаратурнага апавяду.

Яго яскравай ілюстрацыяй сталі малюнкi Віталіі Фраловай. Яны не менш прыцягальныя, чым тэкст. І часта нясуць інфармацыю, якая сама па сабе можа лічыцца самастойнай. Не варта згадваць пра тое, што для маленькага чытача, чытача-пачаткоўца гэта вельмі важкі аргумент на карысць таго, каб узяць з паліцы кнігарні ці бібліятэкі менавіта такую багата аздабленую кніжку і зразумець, што прыемна і адначасова карысна бавіць час — магчыма.

«Вясковыя вакацыі» — не адзіны рэцэпт ад самоты і нудлівасці. Але разгарніце кніжку і прачытайце верш з такою ж назваю — «Рэцэпт», і, магчыма, у вас і вашых малых знойдуцца іншыя, альтэрнатыўныя варыянты знаёмства з гэтым светам.

Грына ТУЛУПАВА

Міхась ПАЗНЯКОЎ

* * *

Хачу туды, дзе пахне хлебам
У хаце светлай і жывой,
І дзе так хораша пад небам
Жыць працай шчырай і святой.

Дзе за парогам найгасцінна
Сустрэне кожны — чым багат,
Дзе гандляваць душой злачынным
І дзе пануе чынны лад.

Хачу туды, дзе за ракою
Шумяць жыты, гудзе авёс,
Дзе не згаджаюцца з хлуснёю,
Па дабрыні звяраюць лёс.

Хачу да той вясковай брамы,
Дзе, як і водзіцца здавён,
Радзіму славяць, нібы маму,
І кожны справамі відзён.

* * *

Калодзеж рыпнуў на двары,
Павесялеў ланцуг іржавы,
Ён вельмі доўга быў без справы,
Жыве калодзеж да пары.

Яго жыцця сэнс — у вадзе,
Патрэбным быць, каб не памерці.
Такая ж мэта і ў людзей:
Служыць дабру штодня, да смерці.

* * *

Па вершы
Хаджу я да жыта,
Што рыфмай,
Як зернем, наліта.
У ім каласы —

Як радкі,
Паслухаеш спеў —
На вякі.

О, вечнае,
Светлае жыта,
Як шмат ля цябе
Перажыта!

І прадзед, і дзед мой,
І тата
Табой засявалі
Заўзята
Руплівае роднае поле,
З надзеяй
На ічасце, на долю.
Таму і спяваеш
Ты міла і гойна.
Я слухаю песню
Тваю неспакойна.

Кладу твае думы
Штораз на паперу
І ў ічасце высокае
Сонечна веру,
Бо там,
Дзе ёсць жыта,
Вялікае з тайнаю
Боскаю зліта.

Трыялеты

Жыццё кароткае такое,
Ды ў ім заўжды бясконцасць ёсць.
О, зразумей жа, маладосць, —
Жыццё кароткае такое.

Цані ў ім кожны міг, як госяц,
І дбай пра вечнае, святое.
Жыццё кароткае такое,
Ды ў ім заўжды бясконцасць ёсць.

* * *

Купала, Колас, Багдановіч —
І гонар наш, і слава на вякі,
Тры волаты, маліцца нам якім, —
Купала, Колас, Багдановіч.

Падмуркам велічна-жывым
Духоўнасці, культуры, мовы —
Купала, Колас, Багдановіч,
Тры волаты, маліцца нам якім.

* * *

У Заброддзі пеняцца прысады,
І над Грэзай кружаць журавы.

Я трымаю ўнутры ўсю любоў
Да нязнаснага роднага слова.
Да яго я вяртаюся зноў,
Бо паэзія — сэрца аснова.

Да яе я любоў зберагу,
Праз жыццё буду ёй накланяцца.
Да яе, як на спведзь, бягу,
Каб нячутна ў радку растварацца.

* * *

Мне Госпад Бог паслаў натхненне,
Паэта крылы Ён мне даў.
Пішу радкі ў адно імгненне,
Душу паэта Ён мне даў.

Мне Госпад Бог паслаў прытулак —
Паэта крылы Ён мне даў.
Адзіны па жыцці падмурак,
Які Паэзіяй назваў.

Мне Госпад Бог паслаў агенчык,
Паэта крылы Ён мне даў.
Нібыта сонейка праменьчык,
Жыццёвы шлях мне асвячаў.

Хай Госпад Бог паішле мне сілы,
Каб пару крылаў захаваць.
Каб веры, здольнасці хапіла
Душу ўсю ў вершах апісаць.

* * *

Маё Палессе дарагое,
Куточак мілы, родны мне.
Заўсёды ты жывеш са мною,
Прыходзіш кожны раз у сне.

Я ляцець туды ўсё болей рады —
У радзімы край свой баравы.

Там маёй душы лунаць дзівосна,
Нібы па-над полем жаўруку,
На імклівых ручайнах вёснаў,
Што праз сэрца плёскацца цякуць.

Мне іх водар ніць і не напіцца...
І куды б дарогі ні вялі,
Родны кут прывабна будзе сніцца
Ветразямі казачнай зямлі.

Будуць песні цютнае прыроды
Да слязы ічаслівае кранаць
Хараством, якога мне заўсёды
У расстанні будзе не ставаць.

І перад якім віны не збуду,
І куды з параненай душой
Уцяку ад чэрствасці і бруду
Захапляцца срэбнаю расой,

Хатай, што маленства зноў абудзіць,
Бэзам, здольным сэрца ажывіць,
Полем, што гарачы боль астудзіць,
Сцежкай, што за далягляд бяжыць,

Вёскай, якой я больш не здраджу,
Што ўрасла так глыбака ў мяне...
Там праз сто гадоў у белым садзе
Зноў я нараджуся па вясне.

* * *

Гайдае ў хвалях цяхай рака
Гарлачыкаў усмішкі залатыя,
Плячочаю на крыльцах матылька
Трымцяць маленства згадкі дарагія.

Душу зноў перапоўніла любоў,
А сэрца замірае ад самоты.
Не трэба, луг, вярнуўся я дамоў,
Спявай і плач ты неспатоўна потым.

Зноў на арэлях дзіўнага святла
Хачу на міг у казачныя сны я,
Лічэ не адпалаў ва мне датла
Боль за грахі і горасці зямныя.

* * *

У гэтым свеце, часам злосным,
Куды прыйшоў я выпадкова,
Мяне ратуюць крылы вёснаў
І промні матчынага слова.

У гэтым свеце найадзіным,
Нідзе — ні блізка, ні далёка,

Не пагаджуся ні хвіліны
Жыць без Радзімы сінявокай.

* * *

Прывольна магутныя клёны
Хістаюць сінечу нябёс.
Гляджу я на іх, улюбёны,
Шчаслівы і ўдзячны да слёз.

Прысяду пад дрэвамі, горды,
Тут дом мой, радзіма мая.
Вышэйшай няма ўзнагароды,
Як любая сэрцу зямля.

І я, нібы клёны, высокая
Гляджу і стараюся жыць,
Адным жа мы ўскормлены сокам,
Адны нам прасторы любіць.

Нібы да нябёс узлятаю,
У сэрцы жывая святлынь,
Навокал Радзіма святая,
Няма даражэйшых святынь.

Памяці сяброў

Зляцелі ў вырай невясёлы,
Адкуль няма іляхоў назад,
Паэты нашы: два Міколы,
І юны Дзімка, і Ганад.

Не чутна Дзімкавай гітары,
Шабовіч з ім замоўк да пары...
Мятліцкі ўслед і Чарказян
Да райскіх выбылі палян.

Без іх усмешак, песень спетых
Так сумна стала на зямлі...
Як рана сябрукі-паэты
Ад нас у вечнасць адплылі...

Але вясною жураўлямі
У небе родным угары
Зноў заспяваюць па-над намі
Паэты — слаўныя сябры:

«Курлы-курлы», — гукне Пятровіч,
«Курлы», — Мятліцкі праз туман.
«Курлы», — падасць свой бас Шабовіч.
«Курлы!» — усклікне Чарказян.

«Курлы-курлы», — у свеце гэтым
Заўсёды побач між жывых
Гучаць, пляюць, жывуць паэты,
Пакуль мы памятаем іх!

Аліна СЯМЕЙКА

* * *

Я аловак трымаю ў руках,
Я трымаю ў руках свае думкі.
Гэта небам падораны шлях,
Гэта сэрца няспынныя рухі.

Я трымаю глыбока ў душы
Незямное, святое натхненне.
Ціха шэпча анёл: «Напішы...»
Пачынаюцца цуды стварэння.

Я трымаю глыбока ў сабе...
Недзе у далычнях назананых
Той агонь, што ў самоце, журбе
Разгараецца вершам жаданым.

Мой родны край, мая старонка,
Душа мая жыве з табой.
Дзе пералівы песень звонкія
У неба клічуць за сабой.

І больш няма на свеце месца,
Дзе адчуваю я спакой.

Адзіны мой прытулак сэрца,
У думках ты заўжды са мной.

Я вельмі па табе сумую,
Палессе роднае маё.
Цябе я ў думках зноў маляю,
Бо ў сэрцы ты жывеш адно.

Фота Кастуся Дробава.

Генадзь ПЯСЧАНСКИ

Чатырнаццацігадовы Петрык Лазарэвічаў моцна хварэў на ныркі. З цягам часу гэтая хвароба перайшла ў сухоты. Таму шмат часу Петрык праводзіў у хатняй самоце. Школу ён наведваў рэдка, большасць заняткаў яго праходзіла дома з дапамогай вучняў яго класа альбо з іх класнай. Астатні свой час Петрыку прыходзілася бавіць у адзіноце. Каб не было вельмі сумна, бацькі прыдбалі яму сабаку, аб якім хлопчык неаднойчы нагадваў. Назвалі Піратам. Чаму — невядома, але ж гадаванец аказаўся вельмі добры і паслухмяны, уважлівы да гаспадароў. Яшчэ больш радаваў Петрыка, гуляючы з ім цэлымі днямі. Пірат вельмі палюбіў хлопчыка і пасябраваў з ім. Сабака не толькі любіў Петрыка і яго гульні, але ж і ўсіх дзяцей, якія прыходзілі. Гаспадары душы не чулі ў сваім гадаванцы: найразумнейшы і найпрыстойнейшы сабака. І вельмі паслухлівы. Ранкам, бывала, гаспадар яшчэ вочы толькі працірае, а Пірат ужо трымае ў зубах тапак. Пацягнуўся па кашулю, а ён табе шкарпэткі падае. Калі Ігнат Іванавіч за які-небудзь сталярны інструмент возьмецца — замірае ў здзіўленні. Перастае дыхаць. Суцэльная асалода і задаволенасць.

Адносіны да гаспадыні Ніны Сцяпанаўны, укладваліся ў адно толькі слова — прыстойнасць. Прыстойнасць, якую і цяпер пашукаць не толькі сярод сабак, але і сярод людзей. Скажам, вяртаецца Ніна Сцяпанаўна з крамы. Дазвольце ёй цягнуць сумку? Ні за што, ніколі: лёгкую паклажу — у зубы, а цяжэйшую — на спіну. І крочыць на зайздрасць і здзіўленне мінакоў, злёгка спружыніць сухія, мускулістыя ногі ў карчычых плямках. Трошкі грузнаваты, закармлены. І ўсё-такі элегантны, падцягнуты, з тонкай бліскучай скурай, з рыжымі падпалінамі. Нібы ўвесь наліты тлушчам унутры.

Зусім іншых правіл прытрымліваецца Пірат у адносінах да сяброў і знаёмых гаспадароў. Такт, карактнасць — гэта ўсё абавязкова, але ў той жа час ніякага панібратства. Ніякай пяшчотнасці, да якой асабліва ахвотныя некаторыя жанчыны. Да Лазарэвічаў ішлі ўсе, каму трэба было. Пірату не падабалася гэта, але што зробіш з такімі гасціннымі гаспадарамі...

Затое, калі гаспадароў не аказвалася дома, Пірат не цырымоніўся. Упусціць у дом можа, а назад хады няма. Сядзі і не рыпайся, пакуль не вярнуцца гаспадары. Ну а калі госць пападаўся ўпарты, свавольны, тады Пірат клаўся ўпоперак дзвярэй і выдаваў такі вантробны гук, ад якога госць у момант цверзеў.

Адным толькі гасцям Пірат дазваляў усё — малым дзецям. Яны маглі вычварцаць з ім усё, што пажадаюць: гладзіць, ляпаць, нават садзіцца верхам. Праўда, самому Пірату гэта не вельмі падабалася, але ж ён цяпеў. Цяпеў, таму што гаспадары былі ў захваленні ад дзяцей.

У тое лета Пірату споўнілася дзевяць гадоў. І з гэтай нагоды Ігнат Іванавіч з Нінай Сцяпанаўнай вырашылі накупляць

яму прысмакаў. Але ж абед не атрымаўся. Моцна захварэў сын Петрык — абвастрылася хвароба нырак, а потым перайшло ўсё ў сухоты. Трэба было неадкладна везці ў бальніцу, якая знаходзілася ў гарадскім пасёлку Галеч, за шэсць кіламетраў ад вёскі.

Пірат адразу адчуў нешта благое, зразумеў, што давядзецца на нейкі момант з Петрыкам развітацца. Таму хадзіў па пакоі пануры, заклапочаны, не знаходзіў сабе месца. Падыходзіў да ложка, дзе ляжаў збялы і абьякавы Петрык, яго сябра. Зазіраў яму ў вочы, спрабуючы звярнуць на сябе ўвагу. Лізаў бездапаможную руку, якая абьякава звисала з ложка, павіскаваў.

Калі бацькі выносілі Петрыка ў двор і клалі на павозку, Пірат разубіўся. Ён сноўдаўся каля павозкі, скавытаў ад няўцешнасці. Гатоў быў скокнуць да Петрыка. Ставіў заклапочана на драбіну свае пярэднія лапы, па-сяброўску зазіраючы Петрыку ў вочы. Хацеў убачыць у іх нейкі водбліск радасці.

Але ж Петрык бездапаможна маўчаў, толькі непрыкметна грымаса болю перакрэслівала збялы твар... Хлопчык нават не зірнуў на Пірата пры развітанні. Павозка кранулася, рыпнуўшы спачувальна коламі, быццам развітваючыся з заклапочаным Піратам. Роўна пакацілася яна на запыленым гасцінцы ў напрамку бальніцы. Сабака доўга бег следам, цяжка дыхаючы. Ён быў гатовы суправаджаць гаспадароў да самай бальніцы, нягледзячы на стомленасць. Так яму хацелася быць побач з Петрыкам, каб раздзяліць з ім яго хворую адзіноту. Потым Ігнат Іванавіч спыніўся на момант і загадаў Пірату вярнуцца. Як не хацелася яму выконваць гэты нежаданы загад... Але ж не мог аслухацца свайго гаспадары. Пасноўдаўся зноў каля павозкі і на развітанне толькі з уздыхам зірнуў сваім засмучаным поглядам на Петрыка. Незадаволенна патрухаў дамоў, хістаючы стомленымі бакамі...

Петрык праляжаў ужо з тыдзень, але паляпшэння ў лячэнні ніякага. Збялы твар гаварыў аб тым, што сур'езная хвароба зусім абясціліла яго.

Ніна Сцяпанаўна цэлымі днямі прападала ў бальнічным пакоі каля сына, каб хоць чым-небудзь яму дапамагчы. Пірат, як гэта могуць толькі сабакі, скавытаў, хвалючыся за свайго сябра. Але Петрык не папраўляўся.

Доктар, знаёмы Ніны Сцяпанаўны, праводзічы яе, сказаў:

— Выхад у вас толькі адзін. І вы ведаеце, які. Я думаю, што разумееце...

— Ахвяраваць Піратам?! Не, не, я лепш сама памру!..

— Ах, Ніна Сцяпанаўна, Ніна Сцяпанаўна! Чым можа дапамагчы ваша смерць сыну?

— Але Петрык, калі даведаецца, не даруе мне!

— Ну, глядзіце, глядзіце... Тыдзень яшчэ, спадзяюся, працягне, а далей?..

І доктар пакорліва і асуджана развёў рукамі.

Ускі раз калі, вяртаючыся з бальніцы, маці Петрыка адчыняла дзверы, Пірат вылезіў з-пад лаўкі і сустракаў сваю гаспадыню.

Ад хвалявання яго ахоплівалі дрыжкі. Уткнуўшыся мордай у крысо плашча, ён прагна ўцягваў бальнічныя пахі ў надзеі злавіць сярод іх адны і непаўторны — пах Петрыка.

Сёння Пірат не вылез з-пад лаўкі.

Пірат

Апавяданне

— Пірат, Пірат... Але ж я нічога не сказала. У мяне і ў думках такога не было.

Пірат не падаваў ніякіх прымет жыцця. «Можна, ён захварэў?» — падумала Ніна Сцяпанаўна. Яна нахілілася да лаўкі, працягнула пад яе руку, і тут Пірат загрыкаў, шчоўкнуўшы зубамі.

Ніна Сцяпанаўна была збянтэжана — ніколі ў жыцці Пірат не дазваляў сабе нічога падобнага. Не распранаючыся, яна прысела на лаўку і заплакала...

— Пірат, я гэтага не заслужыла. Ну, чым, чым я вінаватая, што такое здарылася, што Петрык памірае? Я не хачу бачыць, не хачу тваёй смерці. Але што мне рабіць? Як выратаваць сына? Твайго і нашага з мужам Петрыка?

— Да іншага разу, можа, я сам не дажыву.

Стукаючы вялізнымі, быццам з жалеза выкаванымі, ботамі, сусед падышоў да Пірата, накінуў яму на шыю вярхоўку. І Пірат, які ніколі за свае дзевяць гадоў жыцця не цяпеў нават найменшага насілля, не супраціўляўся.

Петрык быў выратаваны, пайшоў на папраўку. Пра Пірата ён не спытаў маці ні разу, ды і наогул размаўлялі яны цяпер толькі ў самых неабходных выпадках.

Аднойчы, пасля зняцця блакады нырак, яны з сынам выйшлі на вуліцу падыхаць свежым паветрам, пагрэцця. Быў дзіўны сонечны дзень. Не паспелі яны перайсці на другі бок вуліцы, як на вочы ім трапіўся белы пудзель. Першы сабака, якога ўбачылі

Фота з сайта exk.kz

Відаць, на сабаку, як заўсёды, магічна падзейнічала імя Петрыка, вымаўленае Нінай Сцяпанаўнай. Пірат вылез з-пад лаўкі і ціха, вінавата лізнуў ёй руку.

Ніна Сцяпанаўна хацела прылашчыць, абняць гадаванца (колькі разоў за гэтыя страшныя дні, што жыла адна, без Петрыка, яна чэрпала сілы ў размове з ім), але, сутрэўшыся поглядам з яго цёмнымі, пакутлівымі, разумнымі вачыма, жанчына яшчэ больш расплакалася...

— Пірат, я нічога не сказала яму, — яна мела на ўвазе суседа, які зноў сёння прапаноўваў свае паслугі. Пазней колькі разоў вярталася яна ў думках да таго, што здарылася ў гэты вечар. Пасля дакарала сябе за тое, што забыла зачыніць на кручок дзверы. Сусед увайшоў у тую хвіліну, калі яна размаўляла з Піратам.

— Прабач, суседка, але ж пара канчаць з гэтай справай...

— Не, не — не сёння...

— Ды чаго цягнуць? Няўжо вам сабака даражэйшы за сына?..

— Заўтра, заўтра... Іншым разам...

за гэты час. Петрык нават запаволіў крок, пабачыўшы пудзеля. Неўзабаве той знік з вачэй разам са сваім гаспадаром.

Ніводным словам не абмовіліся бацькі Петрыка пра Пірата, каб зноў не хваляваць сына, баючыся за яго здароўе. З таго дня маці Петрыка злягла, а праз паўгода памерла. А праз год не стала і Петрыка...

Ігнат Іванавіч пахаваў і сына. Быццам нешта абарвалася ў яго ўнутры ад гэтага нечаканага ўдару. Сэрца часцей пачало калаціцца, твар зусім збялеў ад цяжкіх перажыванняў.

Кожнаму ў гадаванні смерці ён паставіў гранітны помнік. Побач паставіў невялічкую сцяну, на якой высек: «Дарагім і любым, жонцы і сыну Петрыку, і незабыўнаму сябру Пірату, абаронцу дома».

У апошнія два гады Ігнат Іванавіч занядужаў і амаль не выходзіў са свайго дома. Усё аплакваў жонку з сынам і свайго Пірата...

Ён перажыў сваіх родных на тры гады.

Ружы і церні

На адлегласці многае бачыцца па-іншаму. Заканармерна, што з'яўляецца жаданне па-новаму ацаніць пэўныя падзеі. У гэтым нічога благага. Кепска, аднак, калі ёсць ахвотныя ледзь не зрабіць белае — чорным, а чорнае — белым. Пачынаючы з першых гадоў савецкай улады, Грамадзянскай вайны. Ніяк не могуць (дакладней, не хочуць) зразумець, што новае жыццё віталі тысячы, мільёны сумленных людзей. І не бальшавіцкай прапагандзе паддаваліся, як даводзіць гэтыя розныя лжэпартыёты, а ўсвядомлена, з чыстым сумленнем зрабілі свой выбар. У шэрагу іх — і Рыгор Мурашка.

Ураджэнец вёскі Бязверхавічы цяперашняга Слуцкага раёна (з'явіўся на свет 16 лютага 1902 года), ён пасля вяртання з ссылак аднавяскоўца М. Юшкевіча яшчэ вучнем двухкласнай валасной школы далучыўся да сацыял-дэмакратычных ідэй. Зачытваўся і кнігамі Льва Талстога, Антона Чэхава, Максіма Горкага, іншых пісьменнікаў, якія браў у гэтага свайго жыццёвага настаўніка. Здаўшы на выдатна іспыты, паступіў у Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю.

Аднак пры наступленні немцаў заняткі спыніліся. Працаваў паблізу ад Бязверхавіч, у маёнтку Івань, які належаў памешчыку Кір'якаву, на рамонце шашы. З малодшым братам Мікалаем і іншымі юнакамі распаўсюджаў лістоўкі, адрывы, пракламацыі. Нават сагітавалі перайсці на свой бок роту легіянераў Слуцкага гарнізона. Але з набліжэннем Чырвонай Арміі захопнікі адступілі. Рыгор Мурашка з падпольшчыкам Янкам Сімановічам паспелі спаліць на іх шляху мост.

Наступныя старонкі яго біяграфіі таксама напоўнены рэвалюцыйным зместам: кароткатэрміновыя курсы пры Народным камісарыяце ўнутраных спраў, работа інструктарам Слуцкага ваенрэўкама. Прыняты ў партыю, па мабільнацый пайшоў у Чырвоную Армію. Пасля вяртання з Валгодчынны ўступіў у Слуцкі атрад часцей асабога прызначэння (у ім служыў і Мікалай Чарнушэвіч, будучы паэт Мікола Хведаровіч), працаваў у акружавой газеце «Васковы будаўнік», у Параўскім валасным зямельным камітэце. Зноў служыў у войску. А пасля — адказны сакратар часопіса «Большавік Беларусі». Уваходзіў у кіруючыя органы «Маладняка». Загадаў адрэзаць мастацкай літаратуры Дзяржаўнага выдавецтва БССР. І гэта не зваяжваючы на цяжку хваробу — касцявыя сухоты. У канцы 30-х гадоў мінулага стагоддзя яны асабліва абвастрыліся. Да ўсяго — трагічная гібель сына Генрыхы. У 1941 годзе зусім злёг у ложак. У чэрвені паехаў ляжачы ў санаторыі «Новая Ельня», дзе яго заспела Вялікая Айчынная вайна.

Як празаік дэбютаваў у газеце «Савецкая Беларусь» 19 снежня 1924 года апавяданнем «Папоўскага шлюба». Праўдзівей — звычайнай замалёўкай. Гэта разумеў і сам, вызначыўшы жанр як «малюнак з натурой». Але, відаць, гэта не першы яго зварот у сталічныя выданні. Магчыма, прывёў свае апавяданні і ў часопіс «Маладняк». Магло

гэта адбыцца і пасля апублікавання «Папоўскага шлюба». Праўда, поспех напатак не адроз, што відаць з успамінаў Міколы Хведаровіча:

«— Ну, як твае літаратурныя справы? Ты ж некалі хваліўся мне, што паслаў свае творы ў Мінск, у «Маладняк» — спытаўся я.

— Пасылаць пасылаў, але адказ атрымаў не вельмі дасялі. Кажуць, што апавяданні хоць і цікавыя па змесце, але маюць шмат стылістычных хібаў, упікаюць за правінцыялізмы ў мове. А я пісаў на той мове, на якой размаўляюць нашы случакі, а падзеі, аб якіх ідзе гутарка ў апавяданнях, таксама жыццёвыя, праўдзівыя».

Заўвагі гэтыя — не прыдзіркі рэдакцыйных супрацоўнікаў і не беспадстаўныя. Рыгору Мурашкі і ў далейшым часам бракавала моўнага майстэрства. Нярэдка ён празмерна захапляўся дыялектызмамі, пішучы так, як гаварылі на Слуцчынне. У чым яму нельга было адмовіць — чудаўным веданні жыцця. У апавяданнях, а пазней і ў творах «вялікіх жанраў» часта прытрымліваўся дакументальнай асновы, рэальных падзей і канкрэтных фактаў. Як у апавяданні «З-пад наплату гадоў», якое можна аднесці да жанру дакументальна-мастацкага твора з выразнай мемуарнай скіраванасцю.

Вяртаючыся ў гады сваёй маладосці, апавядаў пра тых, з кім разам змагаўся за светлую будучыню. Кожны з іх варты добрай памяці. Аднак у творы быццам прысутнічае і збірны вобраз народа-змагара, народа-пакутніка. Гінулі лепшыя. Гінулі за сваю праўду: «Дваццаць маладых мужных сыноў рэвалюцыі сваёю гарачаю кроўю палілі пладзівую глебу. І тысячны нагоп, які стараліся запалохаць крывавыя каты рэвалюцыі, на зорку вывешыў на расстрэл а 10 гадзіне раніцы, не спалохаўся. Не спалохаўся ён таго, што крывавымі рукамі пастрэленых барацьбітоў закопвалі ў яму жытвы, як закопвалі жытваго джыку Антона Сімановіча...»

Не спалохаліся. Помсцілі добра за дваццаць пятае красавіка.

Дзясяткі, сотні, тысячы чырвоных партызан расстрэльвалі белароськія пань — з лясцоў, з жыта, з равоў і хат — роўна праз тры месяцы пасля гэтага». Як на першы погляд, стыль далёкі ад мастацкасці. Шмат у чым празмерна публіцыстычна-папклічны. Ды без той пафаснасці ў гэтым выпадку немагчыма. Адчуванне такое, што напісана не чарнілам, а крывёю. Мужнасцю барацьбітоў

нельга не захапляцца. Аднак з вышыні сённяшняга стаўлення да тагачасных падзей бачыцца і іншае. Разумееш, да якой нянавісці, лютасці, жорсткасці можа прывесці супрацьстаянне, калі брат пойдзе на брата.

Рыгор Мурашка.

Былі ж і тыя, хто ваяваў на баку палякаў. Прынамсі, выкарыстоўвалі раздрай паміж імі і бальшавікамі. Таксама марылі пра сваю Беларусь — незалежную, свабодную. Іх таксама расстрэльвалі, аднак ужо бальшавікамі. Гэта трагедыя Грамадзянскай вайны. А для нас — урокі гісторыі. І напамінак, што іх ніколі нельга забываць.

Тэма барацьбы старога з новым у творчасці Рыгора Мурашкі займала важнае месца. Калі ж глядзець шырэй, у цэнтры нязменна знаходзілася сутыкненне двух супрацьлеглых лагераў: тых, хто трымаўся за ранейшае жыццё, і тых, хто гатовы быў мінулае цалкам перакрэсліць. Тады гэта, як вядома, называлася класавай барацьбой. А дзе барацьба — там і крайнасці, а пачолькі літаратура адлюстроўвала жыццё грамадства, яна таксама не абыходзілася без іх.

Пацвярджэнне таму і апавяданне «Стрэл начы ў лесе». У ім намаляваны партрэт таго, хто — «авечка са слязьмі ўдзень, а ўночы — воўк-гад». А такія здатны на забойства, таму і загінуў селькар. Але Рыгору Мурашкі не ўдалося дасягнуць псіхалагічнай праўдзівасці і пераканальнасці. Ідучы ад факта, у першыя гады савецкай улады распаўсюджанага, ён не змог належным чынам ператварыць праўду жыццёвую ў праўду мастацкую, таму твор стаў толькі чарговай фіксацыяй трагічнага выпадку.

Да многіх апавяданняў Рыгора Мурашкі сёння ставіцца інакш, чым у час іх напісання, і публікацыі. Найбольш характэрнае «Бросня вясковая». Герой твора камуніст Міхась Алесюк, на першы погляд, чалавек цвёрдых палітычных перакананняў. Ён не мог падамаць, што настане час, калі рэзка зменіць сваё стаўленне да некаторых прадстаўнікоў супрацьлеглага лагера, якіх нядаўна лічыў ворагамі. А ўсё з-за таго, што закахаўся ў дачку былога ўрадніка. Ціпер з-за сваёй адзінай гатовы на ўсё.

«Для змянення падаткаў і звальнення ад абрэзу зямлі» выпісаў для бацькі яе ліпаваю даведку. Вядома, яго нельга апраўдаць. Толькі відавочна, што сапраўднае каханне здатна перайначыць чалавека. Апраўдаць жа нельга, аднак па-свойму можна зразумець.

Апавяданне «Бросня вясковая» — адно з найлепшых у Рыгора Мурашкі. Безумоўна, яно з набыткаў тагачаснай беларускай прозы ў гэтым жанры. За яго браўся ахвотна, аб чым сведчаць не толькі публікацыі ў перыядыцы, але і зборнікі «Прыгранічны манастыр» (1930, стаў для яго дэбютным), «Званкі» (1931), «Рузікі» (1932), «Мюдаўская ноч» (1934). Не ўсе творы аднолькавыя па сваіх мастацкіх якасцях. У асобных празмерна ідэалагічна непрыкраснасць, але сустракаюцца і цікавыя.

Паспрабаваў Рыгор Мурашка свае сілы і ў жанры аповесці. «У іхнім доме» — твор таксама актуальны для свайго часу. У цэнтры ўвагі — тыя, хто яшчэ нядаўна ў грамадстве займаў высокую нішу. Але прайшла рэвалюцыя, Грамадзянская вайна, і яны ператварыліся ў «быльы». Гэта колішні фабрыкант Адогаў, баранеса фон Зібелін, нядаўняга гаспадыня фальварка Волга Аляксееўна. Яны не прымаюць савецкую ўладу, імкнучы шкодзіць ёй. У гэтым нічога новага. Ды аўтарскія пралікі не ў выбары тэмы, а ў тым, што Рыгору Мурашкі не заўсёды ўдалося дасягнуць належнага псіхалагізму. Прычына ў адсутнасці належнага мастацкага вопыту — асобнай кнігай аповесць выйшла ў 1929 годзе.

Тэма барацьбы старога з новым у творчасці Рыгора Мурашкі займала важнае месца. Калі ж глядзець шырэй, у цэнтры нязменна знаходзілася сутыкненне двух супрацьлеглых лагераў — тых, хто трымаўся за ранейшае жыццё, і тых, хто гатовы быў мінулае цалкам перакрэсліць. Тады гэта, як вядома, называлася класавай барацьбой. А дзе барацьба — там і крайнасці, а пачолькі літаратура адлюстроўвала жыццё грамадства, яна таксама не абыходзілася без іх.

У другой палове 20-х — пачатку 30-х гадоў мінулага стагоддзя на арэну беларускай літаратуры выходзіў раман. З'яўляліся творы, у якіх асэнсоўваліся падзеі рэвалюцыі, сацыяльнага абнаўлення грамадства. Рыгор Мурашка да гэтай праблематыкі звярнуўся адным з першых. У романа «Сын» (1929) яго цікавіла, як у працэсе абуджэння грамадства нараджаюцца новыя людзі, якія не цураюцца палітычнай барацьбы. Шлях, прайдзены імі, не быў уславы ружамі. Гэта відаць на прыкладзе Ігнася, які,

трапіўшы ў горад, становіцца рэвалюцыянерам. Праўда, тагачасныя крытыкі часам меркавалі, што ў творы няма галоўнага героя. Яны адштурхоўваліся ад таго, што, як сцвярджаў Сцяпан Лаўшук, «рэвалюцыйны рух носіць калектыўны характар». У сапраўднасці Ігнась варты таго, каб яго аднесці да аднаго з асноўных герояў гэтага рамана.

У 1933 годзе выйшла другая, дапрацаванае выданне «Сына». Рыгор Мурашка жыў новымі планами, мяркуючы напісаць трылогію. Адной з частак яе стаў раман «Салаўі святога Палікара», які асобнай кнігай быў выданы толькі ў 1967 годзе. Пачатак інтрыгоўны. Не паспее чытач як след увайсці ў сутнасць падзей, а ўжо знаёміцца з заявай сялянкі Анішчыка, адраўленай у ЦВК і Свет народных камісараў БССР. Паводле яе, у калгасе «Новая справа» пануе беззаконне. Называюцца тыя, хто да гэтага мае дачыненне.

Задума рамана смелая. Не менш важна і тое, што ажыццяўленне яе адбывалася з глыбокім пранікненнем у сутнасць падзей. Пераканаўчым атрымаўся характар Анішчыка. Праўдзівыя паказаны загадкі мясцовай сям'югодкі, сакратар камсамольскай ячэйкі Васіль Гарбач, які актыўна змагаецца з несправядлівасцю ў калгасе. Аднак не абышлося і без пэўнага схематызму. Ён праяўляецца нават у тым, як «хадульна» вырашаецца канфлікт, калі шкоднікі падпальваюць хлест, ведаючы, што Анішчык і Гарбач кінуцца тушыць яго, а значыць, іх саміх лёгка абвінаваціць у падпале. У цэлым жа «Салаўі святога Палікара» сталі значным крокам Рыгора Мурашкі наперад у параўнанні з «Сынам».

Працягваў пісаць і ў гады Вялікай Айчынай вайны. Нягледзячы на хваробу, стаў падпольшчыкам, пасля партызаніў на Лагойшчыне, прабіраючыся ў акупіраваны Мінск. У лагойскай падпольнай газеце «Голас Радзімы» выступіў з апавяданнем «Смерць маткі». Напісаў для гэтага выдання і сатырычны твор «Чаму спыніўся шматвяковы род Швайнбергаў». Завяршыў раман «Таварышы». Ён быў надрукаваны ў 1993 годзе ў часопісе «Полымя».

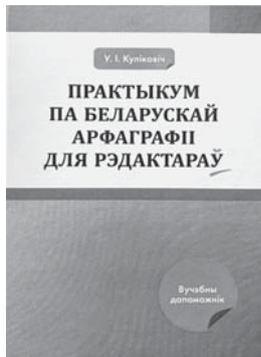
У «Таварышах» вырашаюцца праблемы маральна-этычнага плана. На прыкладзе «колішняга Васіля Савановіча — слесара, камсамольца, мастака, чалавека», паказвае, як адварнанасць ад звыклых умоў не проста мяняе многае ў жыцці, але і прымушае выпрацоўваць зусім іншыя крытэрыі ў адносінах паміж людзьмі.

Жыццё пісьменніка і патрыёта Рыгора Мурашкі абарвалася ў красавіку 1944 года, калі на Лагойшчыне пачалася варажская блакада. Загінуў дзеля свабоды тых, каму жыць далей на зямлі, якую ён так любіў і дзеля шчасця якой не шкадаў ні сіл, ні здароўя, ні таленту.

Віктар ЗАКРЭЎСкі

Апрабавана на практыцы

У канцы 2021 г. у кнігарнях Мінска з'явіўся новы вучэбны дапаможнік вядомага даследчыка беларускага правапісу, загадчыка кафедры рэдакцыйна-выдавецкіх тэхналогій Беларускага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта Уладзіміра Куліковіча «Практыкум па беларускай арфаграфіі для рэдактараў» (Мінск: РІВШ, 2021). Найперш ён адрасаваны студэнтам, якія на спецыяльнасці «Выдавецкая справа» вывучаюць дызайн, вёрстку і плануюць працаваць з тэкстамі ў рэдакцыйных газет, радыё, тэлебачання, сетцы Інтэрнэт, выдавецтвах.

Мэта практыкума — паспрыяць будучым рэдактарам і карэктарам беларускамоўнай літаратуры засвоіць сістэму сучаснай беларускай арфаграфіі — абумовіла структуру выдання, якое складаецца з сямі ўзаемазвязаных раздзелаў.

З першага да чацвёртага раздзела (с. 6—138) — трэнерова-вучэбныя заданні з асобнымі тэарэтычнымі каментарыямі для арганізацыі практычных і семінарскіх заняткаў па тэмах «Правапіс галосных», «Правапіс зычных», у тым ліку мяккага знака і апострафа, «Ужыванне вялікіх і малых літар», «Напісанне разам, праз злучок, асобна». Пяты раздзел (с. 139—161) — «Тэматычныя тэсты». Яго прызначэнне — хутка падчас заняткаў правярць узровень засвоенасці канкрэтнай тэмы. Задача шостага раздзела (с. 162—196) «Тэксты для рэдагавання» — арганізаваць самастойную працу студэнта па набывшым навыкам рэдагавання тэкстаў на графіка-арфаграфічным і лексіка-граматычным узроўнях.

Значна адрознівае кнігу ад іншых тэматычна блізкіх выданняў раздзел семы (с. 197—245) «Артыкулы для аналізу». Тут сабраны сем аўтарскіх навуковых артыкулаў, дзе разглядаюцца актуальныя пытанні сучаснага беларускага правапісу. Яны будуць карысныя для арганізацыі дыскусій, абмеркаванняў, напісання навуковых прац.

У дадатку (с. 246—286) змешчаны асноўныя тэрміны і паняцці арфаграфіі, агляд анлайн-сэрвісаў для рэдагавання беларускамоўных тэкстаў, заданні для правядзення алімпіяд па беларускай арфаграфіі, актуальная літаратура для рэдактара.

Такім чынам, можна сцвярджаць, што матэрыялы дапаможніка лагічна згрупаваны ў адпаведнасці з задачамі навучання: замацаваць правілы беларускай арфаграфіі, набывць навыкі працаваць з тэкстамі, пазнаёміцца з навуковай літаратурай арфаграфічнай тэматыкі, ажыццявіць кантроль засваення вывучанага і прааналізаванага. Упэўнена, тым, хто выканае ўсе прапанаваныя тут заданні, узнімуцца на новы, больш якасны ўзровень валодання беларускім пісьмовым маўленнем.

Алеся ВАРАНЕЦКАЯ

Калі «КЛУмБа» цвіце і зімой

На рахунку ўдзельнікаў клуба аматараў мастацкага слова «КЛУмБа», які плённа працуе пры Фундаментальнай бібліятэцы Белдзяржуніверсітэта, два калектыўныя зборнікі вершаў і прозы — «Кветкавія ветразі» (2016) і «Пад ветразем натхнення» (2017). Пачалі выдаваць тут і свой літаратурна-мастацкі альманах «аБДУмана», у незвычайнай назве якога яўна ўзвышаецца абрэвіатура іх альманаху.

Нядаўна на факультэце журналістыкі адбылася прэзентацыя другога выпуску альманаха, якую бліскава правялі Вікторыя Жытнік і Ягор Кудакцін. Першымі на сцэну ўзняліся галоўны рэдактар і рэдактар выдання, члены Саюза пісьменнікаў Беларусі Таццяна Купрыянец і Кацярына Роўда. А потым, як кажуць, пайшло-паехала. Пачаргова свае творы чыталі Дар'я Марчанка, Яўген Бодрыкаў, Яна Цэгла, Алеся Чачура, Марыя Раманава, Мірапія Хахолка, Аляксей Нямковіч, Мікіта Крыцук і іншыя. Сцэну з аднаактовай п'есы Ксенія Зарэцкай «Канец свету» па ролях разыгралі аўтар і Данііл Кляшторны.

Паколькі творы «клумбаўцаў» у альманаху ілюстравалі таксама студэнты БДУ, то на экран высвечвалі малюнкi, а выдучыя пыталі ў прысутных, да чыйго твора ілюстрацыя. І гэта вылікала асаблівае ажыўленне ў зале. Больш за тое, атрымлівалася так, што і аўтар твора, і мастак сустракаліся ў гэты вечар упершыню.

З выходам альманаха маладых літаратараў павіншавалі намеснік дырэктар Фундаментальнай бібліятэкі БДУ Ала Буціна і пісьменнік Анатоль Эзак, які разам з выдучым бібліятэкарам Ірынай Шкіронак шэсць гадоў таму якраз і стварылі гэтую «КЛУмБу».

Мікіта БЯРНАЦКІ

Як нараджаюцца вершы

Сустрэча з паэзіяй — заўсёды свята. А калі паэт, аўтар выдатных радкоў спра родны горад, малую радзіму знаходзіцца побач, сам чытае свае творы — гэта сапраўднае падзея.

Такая творчая сустрэча «І кніга дорыць натхненне» з Іванам Русецкім адбылася ў філіяле «Лідская гарадская бібліятэка № 4» раённай бібліятэкі імя Янкі Купалы.

Іван Станіслававіч — займальны апавядальнік і выдатны суразмоўца, таму мерапрыемства прайшло ў дзіўнай і цёплай абстаноўцы. Навучэнцы 11 класа СШ № 11 г. Ліды пазнаёміліся з вершамі паэта. Сваімі пачуццямі аўтар падзяліўся са слухачамі. Перапоўнены эмоцыямі аўтар чытаў свае творы аб роднай зямлі, подзвігу людзей у гады вайны, пра каханне і прыроду.

Удзельнікі імпрэзы задавалі шмат пытанняў. Іх цікавіла, як часта нараджаюцца вершы, як гэта адбываецца, хто любімы паэт.

Дар'я МАРЦІНКЕВІЧ

Перакладчык на ідыш — з Нясвіжа

Ідыш — мова, на якой сёння размаўляе ва ўсім свеце каля 500 тысяч чалавек. Безумоўна, асноўныя яе носьбіты — у Ізраілі. Хаця дзяржаўнай мовай у гэтай краіне з'яўляецца іўрыт.

Але ідыш, якая сваімі каранямі сыходзіць у Х—XIV стагоддзі, карыстаюцца і ў ЗША (каля 178 тысяч альбо 2,8 працэнтаў іўрэяў), Канадзе, Малдове (17 тысяч чалавек назвалі ідыш роднай мовай), Украіне, Беларусі (па перапісе 1999 г. роднай назвалі ідыш 1979 чалавек, альбо 7,1 працэнта іўрэяў), Расіі, Румыніі, Латвіі, Літве, Эстоніі, Венгрыі...

На пачатку XX стагоддзя карціна была шматкроць іншая. Тады на ідыш размаўлялі болей чым 10—11 мільёнаў чалавек. І, канешне ж, ураджэнцамі тых краін, дзе жылі іўрэі, стваралася літаратура на ідыш. Выхадцамі з Беларусі — таксама. Выдаваліся на ідыш кнігі і перыядычныя выданні, вывучалася спадчына класікаў іўрэйскай літаратуры XIX стагоддзя. Кнігі іўрэйскіх паэтаў і празаікаў перакладаліся на рускую беларускую і ўкраінскую мовы. А шмат хто з часам альбо адразу пачынаў працаваць на рускай ці беларускай. У агульным кантэксце гісторыі развіцця беларускай літаратуры засталіся імёны і творчая спадчына Рыгора Рэлеса, Цэзіка Даўгапольскага, Сары Каган, Элі Кагана, Гіршы Камянецкага, Лазара Кацювіча, Майсея Кульбака...

У стварэнні гэтых кніг браў удзел Фальк Гальперын.

У 1876 годзе ў Нясвіжы нарадзіўся празаік, драматург і перакладчык Фальк Гальперын. Пісаў на іўрыце ды ідышы. Сям'я Гальперыных была надзвычай рэлігійная. Таму першыя веды Фальк атрымаў у хедары і іешыве. Працаваў настаўнікам у Мінску, Вільні, Варшаве. У 1908 годзе прыехаў у Пецярбург, выкладаў у школе Таварыства па распаўсюджванні асветы сярод іўрэяў у Расіі. У час Першай сусветнай вайны арганізаваў і ўзначаліў іўрэйскую школу для бежанцаў у Тамбове.

Арыенцір на новыя падыходы

Ва ўмовах глабальнай лічбавізацыі, паўсюднага выкарыстання гаджэтаў і дамінавання сацыяльных сетак над камунікацыйнымі прыцягнуць увагу юнага чытача нават самай яркай кнігай вельмі складана, таму выдзецца актыўная работа ў пошуках новых падыходаў, — прагучала падчас прэс-канферэнцыі «Сучасныя ноу-хаў ў дзіцячай літаратуры» ў Прэс-цэнтры Дома прэсы.

У імпрэзе бралі ўдзел першы намеснік старшын Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах, рэдактар аддзела газеты «Звязда» Юлія Дашкевіч, дзіцячая пісьменніца Іна Фралова,

намеснік старшын СПБ Анастоль Мацвіенка.

— Значнасць жанру дзіцячай літаратуры пераацаніць складана, таму што кнігі для дзяцей — гэта выданні, на якіх

мы, дарослыя, таксама выраслі. З вышнімі пражытымі гадоў разумеем, наколькі важна далучаць дзяцей да чытання, бо гэта тое, з чаго чалавек пачынае сваё разуменне свету, вытокаў, — адзначыла Алена Стэльмах.

Беларускія дзіцячыя пісьменнікі разам з кнігавыдавецтвамі шукаюць новыя падыходы для прыцягнення дзіцячай аўдыторыі. Так, працягваюць стварацца цацкі ў выглядзе героў кнігі, якія дапамагаюць хлопчыкам і дзяўчынкам далучыцца

да твора. Актыўна развіваецца напрамак аўдыякніг: сучасны праект «Чытанка», створаны Міністэрствам інфармацыі і «Белкнігай», працягвае папаўняцца новымі творами і далучаць дзяцей да прыгожага мастацкага слова. Акрамя гэтага, «Беларусьфільм» ажыццявіць сумесны з Саюзам пісьменнікаў праект па стварэнні мультфільмаў па творах няці беларускіх аўтараў. Між тым выдзецца актыўная работа ў галіне рэкламы дзіцячай кнігі. Пісьменнікі

імякнуцца ў сваіх творах захаваць традыцыі і выдучу пошук новых актуальных для аўдыторыі тэм.

Падчас прэс-канферэнцыі Алена Стэльмах і Анастоль Мацвіенка прэзентавалі сваю кнігу «Як сябры будавалі човен». Для Анатоля гэта ўдалы дэбют у дзіцячай літаратуры. Выданне атрымалася пазнавальным і інтэрактыўным. Заданні, змешчаныя ў кнізе, зацікавяць не толькі юных чытачоў, але і іх бацькоў.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Магія нацельных малюнкаў

Галоўны праваднік перадавых мастацкіх поглядаў і практык Нацыянальны цэнтр сучасных мастацтваў з невялікім адставаннем ад парадку дня (працягласцю ў пару гадкоў) праводзіць выстаўку «Тату ў мастацтве. Мастацтва ў тату». Цікавае мерапрыемства, зладжанае намаганнем куратары галерэі LIBRA, што знайшла свой рытулак у будынку па адрасе Някрасава, 3 (пад крылом НЦСМ), дорыць масу ўражанняў. Трохі спазняючыся, нарэшце дакладваем чытачам аб нашумелай падзеі.

Шматвяковы летапіс

Экспазіцыя, якая разгарнулася ў памяшканнях былых творчых майстэрняў, сустракае наведвальнікаў падрабязным экскурсам у гісторыю і традыцыю мастацтва татуіроўкі. Шматлікія інфармацыйныя стэнды раскрываюць значэнні распаўсюджаных у гэтым кірунку творчасці сімвалаў, спыняюцца на асобных этапах шматвяковага развіцця культуры тату на розных кантынентах (уклаючы, між іншым, і еўрапейскі) ды прасочваюць паступовую легітымізацыю ў грамадстве нязмыўных малюнкаў на целе.

Паводле некаторых звестак, гісторыя тату налічвае каля 25—30 тысяч гадоў. Нават Цірольскі ледзяны чалавек, ён жа Этцы (найстарэйшая мумія чалавека, знойдзена на тэрыторыі Еўропы), мае свае татуіроўкі! Во, а вы ўсё ніяк не адважыцеся! Даследаванні паказваюць, нібыта шматлікія выяўленыя на скуры Этцы

Марыя Тарлецкая «Аўманартрэт 2020-га», 2021 г.

«вьяльможныя» асобы, нават нягледзячы на свой статус і вялікае жаданне, не мелі права рабіць тату.

Арнаменталістыка і візуальная вобразнасць татуіроўак маоры ды іншых палінезійскіх народнасцей былі апрапрыраваны еўрапейцамі, а затым і глабальнай поп-культурай. Сёння традыцыя нанясення мока ўваходзіць у спіс сусветнай нематэрыяльнай спадчыны і лічыцца агульначалавечым здабыткам. Палінезійскія матывы складаюць аснову аднаго з найбольш папулярных і распаўсюджаных стыляў сучаснай татуіроўкі — стылю *tribal* (трайбл). Малюнкi, зробленыя ў гэтай стылістыцы, звычайна ўяўляюць сабой аднатонныя (чорнага ці шэрага колераў) падкрэслена сіметрычныя геаметрычныя ўзоры.

У многіх язычніцкіх культурах па ўсім свеце наскурныя меткі выконвалі ролю своеасаблівых амулетаў, сродкаў абароны ад няшчасцяў і хвароб. У пазнейшыя часы гэтыя функцыі перайшлі да ўласна амулетаў і талісману, аднак тату пры гэтым не страцілі свайго сакральнага зместу. З пэўнага моманту іх сталі выкарыстоўваць для выдзялення асобных абмежаваных сацыяльных груп. Такія малюнкi сігналізавалі аб прыналежнасці таго ці іншага чалавека да якой-небудзь замкнёнай суполкі ці аб яго асаблівым статусе. У закрытых сацыялах (напрыклад, у турмах ці на флоте) гэткая традыцыя мае месца і сёння.

Мастацтва ў тату

На выстаўцы экспануюцца як фатаграфіі выкананых работ, так і эскізы работ патэнцыйных. Найбольш запатрабаваныя беларускія тату-майстры ды цэлыя тату-салоны прэзентавалі свае найлепшыя творы ў саміх залах. Сярод работ, прадстаўленых у экспазіцыі, асобнае месца займае творчасць Юры Брэсцкага. Аўтар працуе ў сферы ўжо больш ад 40 гадоў. Як існы жрэц свайго мастацтва, Юрый на працягу дзесяцігоддзяў захоўвае чысціню традыцыі і канонаў познесавецкіх і постсавецкіх «наколак» у рэалістычных кірунках.

Асобная зала была адведзена пад творы папулярнай мінскай студыі *Right Stuff Tattoo*, некаторыя супрацоўнікі якой на рынку ўжо амаль па 20 гадоў. Ад «олд-скул» да «ню-скул», ад рэалізму да традыцыйнай арнаменталістыкі — плёнам шматгадовай працы тату-салона стала надзвычайна багатае і разнастайнае партфоліа. Тут жа, у спецыяльнай вітрыне, размясціліся прыклады самаробных татуіроўачных машынак і копія аднаго з першых у гісторыі індукцыйных механізмаў сучаснага ўзору. Субкультурам, звязаным з цялеснымі мадыфікацыямі, увогуле ўласцівы рознага роду фетышызацыі.

Іншая зала на выстаўцы прэзентуе творчасць барысаўскай студыі «Другая скура» і асабіста Віталія Вэйла, аднаго з прыкметных барысаўскіх майстроў. Канёк тамтэйшых аўтараў — бругалыныя (велічынёю на ўсю спіну) выявы страшэнных дэманічных пачвар. Іх у скарбонцы студыі лёгка набярэцца з дзясятка. Па ўсім відаць, такія творы карыстаюцца асаблівым попытам і павагай у «тусоўцы». Зрэшты, барысаўскія татуіроўшчыкі «набіваюць» не толькі буйнафармацыйныя карціны — не дураюцца яны і «дробных» заказаў.

Ёсць у экспазіцыі і прыклады работ, выкананых у згаданай вышэй стылістыцы *tribal*, і модная цяпер татуіроўка фармату «з глыбокім сэнсам» (патэтычныя надпісы, цытаты вялікіх людзей, іерагліфіка і г. д.), і нават бодзі-арт-праект Святлыны Варабей пад назвай «Трансфармацыя ліній», створаны па матывах абстрактнага жывапісу беларускага мастака Васіля Зянько. На аголеныя целы мадэляў фарбамі наносіліся мудрагелістыя ўзоры, падобныя да буйных тату. Пасля людзей здымалі ў адметных позах на спецыяльным фоне.

Тату ў мастацтве

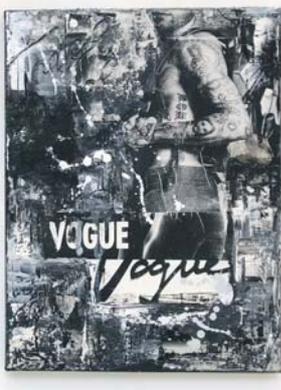
Канцэптuallyна экспазіцыя падзяляецца на два незалежныя блокі. Першы з іх умоўна абазначаны «Мастацтвам у тату» і ілюструе сіробы куратары ўпісць татуіроўку як спецыфічны арт-аб'ект у галерэйную прастору. Якраз пра вынікі гэтых спроб мы і расказвалі вышэй. Другая вялікая частка экспазіцыі прасцей за ўсё апісваецца адваротным выразам — «Тату ў мастацтве». Тут, як вы ўжо здагадаліся, усё нашмат складаней.

«Наколка» цяпер не цэнтр увагі, а толькі інструмент у руках іншых аўтараў, якія карыстаюцца ёй у сваіх мэтах. Першае, што прыходзіць у галаву ў сувязі з узаўленнем чужых творчых набыткаў дзеля рэалізацыі ўласных амбіцый, — мастацтва калажу. На выстаўцы, праўда, твораў такога роду прадстаўлена няшмат, але прыклады ўсё ж маюцца. Трэба сказаць, менавіта яны найбольш поўна ілюструюць эстэтыку, праз прызму якой сёння прынята разглядаць татуіроўкі. Кітч, калажнасць, мазаічнасць — паніцці, што добра стасуюцца з мастацтвам нацельных малюнкаў у яго сучасным выглядзе. Калажы Ірыны Сафронавай, напрыклад, наглядна тое пацвярджаюць. Давяршае работы мастацкі яшчэ і характэрны «гламурны» антураж.

Працягваючы тэму кітча, нельга не заўважыць, што ў экспазіцыі сапраўды багата твораў дадзенага напрамку (як кіслотных жывапісных палотнаў, так і графікі, як трохмерных арт-аб'ектаў, так і скульптур у класічным разуменні). Зусім неабавязкова аўтары гэтых работ выкарыстоўваюць татуіроўкі літаральна: напрыклад, пакідаючы іх на целе сваіх герояў альбо наўпрост устаўляючы фрагменты фотаздымкаў, як у выпадку з калажамі. Часцікам твор звязаны з мастацтвам тату толькі праз своеасаблівую эксцэнтрыку ліній, сюжэтныя запазычаныя альбо колеравую палітру, якія запатрабаваны ў татуіроўцы...

Куратары выстаўкі «Тату ў мастацтве. Мастацтва ў тату» ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў правялі каласальную працу, сабраўшы ў адным месцы творы больш як 50 тату-майстроў з усёй Беларусі. Падчас праглядання вялікай і ўнікальнай у сваім родзе экспазіцыі не дае спакою толькі адна думка: «Дзе, у рэшце рэшт, так папулярныя сёння каліровыя тату, стылізаваныя пад дзіцячыя малюнкi, альбо смелыя пераасэнсаваны блатных «партчак», таксама багата прадстаўлены на рынку?» Трэба думаць, куратарскі збор мог аказацца нашмат больш шырокім, але ж, відаць, усяму свой час...

Мікіта ШЧАРБАКОЎ,
фота аўтара

Калажы Ірыны Сафронавай, 2021 г.

рысачкі ды кропачкі ствараліся ўвядзеннем у загадка праробленыя парэзы драўнянага вугалю. Такіх малюнкаў на целе далёкага прашчюра, зноў жа калі верыць інфармацыйным шчытам, было каля 15.

У розных частках свету і ў розныя часы людзі знаходзілі для існавання татуіроўчак розныя абгрунтаванні, але было і нешта пастаяннае — нацельным выявам заўсёды надавалася асаблівае функцыянальнае прызначэнне. У многіх народаў падобныя мадыфікацыі цела служылі выключна эстэтычным мэтам. Ды што казаць — пераважная большасць усіх сучасных тату ствараецца менавіта з ідэяй «прыгожыць» ўласнае «гленнае». Была і другая важная функцыя — магічная. Тату надавалася сакральны сэнс, а працэдура нанясення яго становілася часткай рытуалу, абрадам, які здзяйсняўся па пэўных днях.

Цікаваць уяўляе традыцыя нацельных малюнкаў у новазеландскай народнасці маоры. Працэс стварэння мока (татуіроўка на мове абарыгенаў) быў у найвышэйшай ступені сакралізаваны. Да інструментаў дапускаліся толькі спецыяльныя людзі — жрацы. Рытуал праходзіў у збудаванай для гэтага хаціне, якая пасля заканчэння працэдуры падлягала знішчэнню. Гонар насіць на сваёй скуры мока дараваўся не кожнаму. Напрыклад,

Анастасія Пятрова & Гарбаценка Аляксандра «Мая справа — май цела», 2021 г.

З банальнай у запатрабаваную

Усяго каля пятнаццаці гадоў таму лобы сур'езныя малады музыкант у Аўстраліі прабег бы як мінімум мілю, каб яго творчасць не назвалі «фолкавай», ці «народнай». Але дзякуючы модзе на «фішкі» з мінулага гэты кірунак становіцца ўсё больш запатрабаваным па ўсім свеце.

Тэрмін «фолк» часцей за ўсё ўжываецца датычна сур'езных, лірычных песень, напісаных іх выканаўцам з мінімальным акампанентам і без тэхналагічных выкшталонасцей. Сёння ён толькі частка большага паняцця (фолк-поп, фолктроніка, індзі-фолк і гэтак далей). Гісторыі поспеху такіх бэндаў, як, напрыклад, брытанскага гурта *Mumford & Sons*, замацавалі месца фолку ў сучасным мейнстрыме. Жанр адносяць да музыкі, выкананай шчырымі захавальнікамі культуры. Як прыклад — беларускія песні, дзе відучую партыю бярэ на сябе дуда, традыцыйны блюграс (амерыканская музыка кантры) або балгарскія вакальныя

кампазіцыі. Фолкам называюць і трэкі дасведчаных і прадпрымальных музыкантаў, якія эксперыментауюць са складанымі гукамі і стылямі. Эвалюцыя жанру тлумачыцца трыма рознымі канцэпцыямі «фолку» — традыцыяналіста, радыкальнага папуліста і аўтэнтычнага выканаўцы.

Першая канцэпцыя была лепш за ўсё сфармулявана нямецкім пісьменнікам і філосафам Іаганам Гердэрам, які ўвёў тэрмін «народная (фолк) песня» ў сваім зборніку 1778 года «*Volkslieder*». Ён сцвярджаў, што душу нацыі можна знайсці ў народных песнях сялян. На працягу наступнага стагоддзя легёны еўрапейскія гарадскія інтэлектуалы і музыкантаў адпраўляліся ў глыбіні краіны, каб захаваць «чыстую» культуру еўрапейскіх народаў.

Другое паняцце «фолк» з'явілася ў 1930-х гадах у Паўночнай Амерыцы, а затым у Вялікабрытаніі і Аўстраліі, калі радыкальныя актывісты, такія як Піт Сігер і Вудзі Гатры, звязалі стылі папулярнай музыкі з ідэалогіяй працоўнага класа таго перыяду. Такім чынам, народная музыка магла б быць сапраўдным голасам народа, не сапсаваным капіталістычнай музычнай індустрыяй.

На фоне народнага буму пачатку 1960-х гадоў рух зацвердзіў надзвычай уплывовую ідэю сапраўднасці выканання. У час, калі Боб Дылан спяваў пра «Уяўлены Джаань», праўдзівасць у музычным творы стала першараднай. Да 1970 года гэтыя тры версіі фолку — нацыянальная, радыкальная і аўтэнтычная — былі цесна пераплецены.

Адна з краін, дзе фолк вельмі папулярны, — Аўстралія. Там радыкальныя культурныя дзеячы 1950-х гадоў збіралі і распаўсюджвалі тое, што лічылі аўстралійскай народнай музыкай (сярод знакавых твораў — музычная п'еса «Рака Рыдзі» 1953 года, напісаная на аснове песень канца XIX стагоддзя і вершаў Генры Лоўсана. Яна распавядае гісторыю пра забастоўку аўстралійскіх стрыгальшчыкаў у 1891 годзе). З гэтага энтузіязму вырастаў аўстралійскі рух народнай музыкі і з'явіўся яго ключавы інстытут: народны фестываль. Так ці інакш, музычны выказванне адрозніваецца і змяняецца ў залежнасці ад гісторыі нацыянальнай папулярнай музыкі. Аднак выканаўцы з усяго свету працягваюць чэрпаць натхненне ў народнай культуры і ўсё часцей прызнаюць гэта.

Сярэднявечныя інструменты — якія яны?

У Сярэднявекі для царкоўнай і свецкай музыкі выкарыстоўвалася вялікая разнастайнасць музычных інструментаў. Было паміж імі адно выразнае адрозненне. Першы тып прызначаўся для рэлігійных цырымоній і іншых мерапрыемстваў, а другі — для звычайных свят.

Сярод інструментаў таго перыяду — басовыя і «хаўт»-інструменты. Першыя не былі гучнымі, ідэальна падыходзілі для музіцыравання ў памяшканні, асабліва для камернай музыкі (напрыклад, лютня). *Haut*, наадварот, былі гучнымі інструментамі (трубы, табар) і выкарыстоўваліся для ігры на адкрытым паветры.

Спецыялісты падзяляюць сярэднявечныя музычныя інструменты на тры групы: драўляныя духавыя, ударныя і струнныя. Лагічна выказаць здагадку, што ўдарныя адносілі да «хаўт»-інструментаў. На іх звычайна ігралі палкай, рукой або іншым падручным прадметам. Як правіла, вырабляліся з дрэва. Знешняя частка ўяўляла сабой полы кавалак скуры, нацягнуты па ўсёй даўжыні дрэва. Прыклады ўдарных — табар, бубен, трохкутнік, талеркі, барабаны, тэмбры, званы і іншыя. Самы папулярны ўдарны яшчэ з таго часу — барабан — вырабляўся шляхам выдзёўвання дрэва або з выкарыстаннем гліняных гаршкоў, мембрана са скуры была шчыльна нацягнута, а затым замацавана з абодвух бакоў. Скуру трэба было зацягнуць, і гэта рабілася шляхам награвання, каб зрабіць яе больш гнуткай, перш чым зацягнуць. Барабаны з нацяжэннем вярвоўкі з'явіліся пазней.

Цікава разгледзець і трохкутнік. Ён вырабляўся са сталі, і для атрымання гуку па ім ударалі сталёвым стрыжнем. Кожны з трох бакоў выдаваў свой гук, вельмі выразны, аднак ён мае мала варыяцый, улічваючы канструкцыю і механізм праігравання. Паводле гістарычных крыніц, трохкутнік быў уведзены ў сярэднявечнай Еўропе прыкладна ў XIV стагоддзі і звычайна выкарыстоўваўся ў царкоўных службах.

Струнныя інструменты дзавалілі музыкантам вынаходзіць самыя разнастайныя гукі. Струны гэтых інструментаў стуваліся, шчыпаліся або ўдараліся, як правіла, пальцамі ці якім-небудзь інструментам, падобным на сучасны плектр. Існаваў шырокі выбар струнных інструментаў, папулярнымі былі лютня і арфа. Гуслі, скрыпка і віёла таксама шырока выкарыстоўваліся сярэднявечнымі музыкантамі.

Лютня, напрыклад, была папулярнай у многіх старажытных культурах. У Еўропе шырока распаўсюджанне атрымала тады, калі Фрыдрых II заступіўся за мусульманскіх музыкантаў пры сваім двары. Аднак асабліва яе любілі французскія трубадуры. Сярэднявечная еўрапейская лютня звычайна складалася з 4 або 5 струн на інструменце міндалепадобнай формы.

Драўляныя духавыя звычайна вырабляліся з дрэва: жалейка, флейта, дуда, яшчарка, ражок... Так, дуда ў перыяд ранняга Сярэднявечча асацыявалася з Візантыйскай культурай. Між тым раннюю версію выкарыстоўвалі бедныя музыканты, якія стваралі дуду з авечай скуры і трсыяну.

Яшчэ адзін інструмент гэтай катэгорыі — сакбут, які развіўся як мадыфікацыя трубы. Першапачаткова яна была прамай, але на працягу стагоддзяў набыла S-падобную форму. Гэта прывяло да стварэння трамбона, а ў канчатковым выніку да прылады быў дададзены двайны слайд, які ператварыў яго ў базавы сакбут. Двайны слайд аснашчаў механізму поўным спектрам храматычных гам і дазваляў ствараць самыя разнастайныя гукі. Сакбут стаў папулярным інструментам пазней, у эпоху Сярэднявечча. Ён падыходзіў для ігры як у памяшканні, так і на адкрытым паветры.

Гемсхорн — адзін з незвычайных інструментаў, які выкарыстоўваўся ва ўсёй сярэднявечнай Еўропе, асабліва ў Германіі. Па сутнасці, ён складаўся з рога еўрапейскага горнага казла з прысудраванымі ў ім адтулінамі. Адкрыты канец ражка быў зроблены полым, каб у яго можна было дзьмуць.

...Увогуле, працягваюць гутарку на гэтую тэму можна вельмі доўга. Размова пра вышэйназваныя інструменты — толькі невялікая згадка пра тое, чым мы дакладна можам падзякаваць Сярэднявеччу.

Манускрыпт XIII ст.

Камбінацыя прадчування і задавальнення

Музыка вельмі моцна ўплывае на нас, і вось ужо шмат гадоў навукоўцы задаюцца пытаннем: чаму? Нарэшце пачынаюць знаходзіць некаторыя адказы. Выкарыстоўваючы тэхналогію фМРТ, даследчыкі высвятляюць, як музыка можа выклікаць пачуцці і нават прывязваць нас да іншых людзей.

«Музыка ўплывае на глыбокія эмацыянальныя цэнтры ў мозгу», — адзначае Валары Салімпур, нейрабіялаг з Універсітэта Макгіл. У адным са сваіх даследаванняў яна і яе калегі падключылі ўдзельнікаў эксперымента да апарата фМРТ і запісалі іх мазгавую актыўнасць, калі яны слухалі любімыя музычны творы. Падчас пікавых эмацыянальных момантаў у песнях, ідэнтыфікаваных слухачамі, дафамін вызваляўся ў прылеглым ядры, глыбока ўнутры старога часткі мозгу.

Ёсць яшчэ адна частка мозгу, якая выпрацоўвае дафамін, асабліва перад цікавымі эмацыянальнымі момантамі ў песні. За гэта адказвае ядро, якое ўдзельнічае ў прадчуванні задавальнення. Спалучэнне прадчування і задавальнення — магутная камбінацыя, якая тлумачыць, што мы бялягічна падахваемся слухаць тую музыку, якая нам падабаецца.

Але што адбываецца ў нашым мозгу, калі нам падабаецца тое, чаго мы раней не чулі? Каб высветліць гэта, Салімпур зноў падключыла людзей да апарата фМРТ. Але на гэты раз прапанавала ўдзельнікам паслухаць незнаёмыя песні і дала ім грошы, праінструктаваўшы выдаткаваць іх на любую музыку, якая спадабаецца. Так, яна выявіла, што, калі ім спадабалася новая песня настолькі, каб купіць яе, у прылеглым ядры зноў вызваляўся дафамін. Але яна таксама выявіла ўзмацненне ўзаемадзеяння паміж прылеглым ядром і больш высокімі коркавымі структурамі мозгу, якія ўдзельнічаюць у распазнанні вобразы, музычнай памяці і апрацоўцы эмоцый.

Гэта адкрыццё падказала ёй, што, калі людзі слухаюць незнаёмыя музыку, іх мозг апрацоўвае гукі з дапамогай лаңцугоў памяці, шукаючы вядомыя патэрны, якія дапамогуць ім зрабіць прадказанні аб тым, куды накіроўваецца песня. Калі ў той ці іншай кампазіцыі ёсць нейкія вядомыя рысы, магчыма, знаёмыя рытм або мелодыя структура, — людзі, хутчэй за ўсё, змогуць прадбачыць эмацыянальныя пікі песні і атрымаюць асалоду ад яе. Выкід дафаміну адбываецца ад таго, што іх прадказанні або пацвярджаюцца,

або злёгка парушаюцца — усё ж інтрыга таксама захапляе.

Вось чаму поп-песні, іх мелодычныя структуры і рытмы даволі прадказальныя. Нават калі песня незнаёмая. І чаму джаз з яго складанымі мелодыямі і рытмамі лічыцца музыкай для людзей «з густам». Ды, як правіла, хутчэй стамялюцца ад поп-музыкі, чым ад джаза. Гэта адбываецца па той жа прычыне: мелодыя можа стаць занадта прадказальнай.

Эд Лардж, музычны псіхолаг з Універсітэта Канектыкута, згодны з тым, што музыка вызваляе моцныя эмоцыі. У яго даследаваннях вывучаецца, які змены ў дынаміцы музыкі — запаволенне або паскарэнне рытму — рэзаніруюць у мозгу, уплываючы на задавальненне і эмацыянальную рэакцыю чалавека.

У адным даследаванні Лардж і яго калегі напрасілі ўдзельнікаў праслухаць адну з дзвюх варыяцый п'есы Шапэна: у першай версіі яна ігралася так, як звычайна, з дынамічнымі варыяцыямі, у другой яе ігралі механічна. Калі ўдзельнікі, падключаны да апарата фМРТ, слухалі дзве версіі, іх цэнтры задавальнення загараліся ў дынамічных момантах у першай версіі песні, але не загараліся ў другой. «Калі мы апыталі слухачоў пасля заканчэння эксперымента, яны нават не зразумелі, што мы іграем адзін з той жа музычны твор», — рэзюмаваў Лардж.

Да таго ж у адным з даследаванняў нейрабіялагі знаёмілі людзей з рознымі стылямі песень і адсочвалі актыўнасць мозгу. Яны выявілі, што музыка ўдзельнічае на многія цэнтры мозгу адначасова. Але, што здзіўна, кожны стыль ствараў уласны шаблон: песні ў тэмпе стваралі адзін тып шаблону, больш павольныя песні стваралі іншы. Нават калі людзям не падабаліся мелодыі ці яны не валодалі вялікім музычным вопытам, іх мозг усё роўна выглядаў так, як мозг людзей, якім музыка падабаецца.

Аднак калі мозг чалавека здольны сінкранізавацца з мозгам іншага, чаму мы не рэагуем з аднолькавым задавальненнем? Лардж, як і Салімпур, прыкмячае, што гэтая розніца ў перавагах абумоўлена тым, як нашы нейроны звязаны адзін з адным, што, у сваю чаргу, заснавана на нашай асаблівасці гісторыі праслухоўвання або выканання музыкі. Рытм і прагнозы, звязаныя з гэтым мастацтвам, пачынаюць фарміравацца з даволі ранняга ўзросту. Ёсць меркаванне, што дзеці ва ўзросце 8 месяцаў наладжваюцца на рытмы музыкі згодна з уласным культурным асяроддзем.

Матэрыялы паласы падрыхтавала Валерыя АТРОШКІНА

Вузел, сцягнуты лёсам

У зале ўрачыстых пасяджэнняў Гомельскага палацава-паркавага ансамбля размешчаны партрэты слаўных землякоў. Гісторык, археограф і мовазнаўца Іван Грыгаровіч і мастак Георгій Ніскі, выдатны савецкі военачальнік Канстанцін Ракасоўскі і канструктар самалётаў Павел Сухі, народныя пісьменнікі Беларусі Андрэй Макаёнак і Іван Мележ, дзяржаўны і партыйны дзеяч Кірыла Мазураў і балетмайстар Аляксандр Рыбальчанка...
І яна, Ірына Паскевіч.

Бацька яе, Іван Варанцоў-Дашкаў, обер-цэрэмоніймайстар — галоўны распарадчык усіх цырымоній пры імператарскім двары. Маці Аляксандра Кірылаўна паходзіла са знакамітага роду Нарышкіных. Ірына нарадзілася 1 жніўня 1835 года. Маленства яе прайшло ў цудоўным бацькавым палацы ў Пецярбургу. У хатніх умовах, дзякуючы найлепшым педагогам, авалодала некалькімі замежнымі мовамі. Найбольш дасканалая — французскай.

З юных гадоў для яе былі адчыненыя дзверы самых прэстыжных арыстакратычных салонаў. Такія вечары ладзіліся і ў іх палацы. Наведваўся да Варанцовых-Дашкавых і адзіны сын знакамітага роду Нарышкіных. Ірына нарадзілася 1 жніўня 1835 года. Маленства яе прайшло ў цудоўным бацькавым палацы ў Пецярбургу. У хатніх умовах, дзякуючы найлепшым педагогам, авалодала некалькімі замежнымі мовамі. Найбольш дасканалая — французскай.

Калі прапанаваў стаць жонкай, здзілілася не задумваючыся. Была графіняй Варанцовай-Дашкавай. Стала графіняй Паскевіч-Эрыванскай і святлейшай княгіняй Варшаўскай. У адным памылілася. Як і халасцякучы, муж у сталіцы не затрымліваўся. Найчасцей на доўга вязаджаў за мяжу. Сам я была, але яе як бы і не было. А тут яшчэ прысуд урачоў: дзяцей такія марна.

Радаць прыносілі толькі вечары, якія ладзіліся ў хатнім салоне. Зблізілася з Якавам Палонскім — сваім любімым паэтам. Прызналася яму, што пераклала на французскую мову раман Льва Талстога «Семейное счастье». Толькі баіцца, як успрыме гэта Леў Мікалаевіч. Якаў Палонскі ўсё ўладзіў. У 1877 годзе кніга выйшла ў Парыжы пад назвай «Маша»: «*Macha. Souvenir et Impression d'une jeune femme*».

Пасляхова справілася і з перакладам эпопеі «Война і мир». 500 асобнікаў з яе выданыя ў Пецярбургу, трапілі ў Парыж. 10 атрымаў Іван Тургенев, які раздаў іх крытыкам і вядомым пісьменнікам. Пазней з гэтага тэксту рабілася перастварэнні па-англійску, па-венгерску, па-польску і на некаторыя іншыя мовы. Дарэчы, да пачатку XX стагоддзя гэта быў адзіны франкамоўны пераклад «Войны і мира».

Аднак хутка ёй стала не да перакладаў. У 1856 годзе, пасля смерці свайго бацькі, спадчынікам усіх уладанняў стаў муж. Толькі па-ранейшаму ён у Гомелі доўга не затрымліваўся. Як дагэтуль і яго бацька, вярнуўшыся, загадваў вывешваць на палацавай вежы сцяг. Калі ж ад'язджаў, сцяг адразу здымалі. Тады паўнапраўнай гаспадыняй становілася Ірына Іванаўна. Паўнапраўнай і адзінокай. Блізкую душу знаходзіла незаўсёды. Усё часцей звярталася да Бога.

У яднанні з Усывышнім атрымлівала духоўную і маральную апару. Вяла ледзь не манаскі лад жыцця. Гадзінамі, а нярэдка і днямі не выходзіла з пакояў.

Малілася, чытала не толькі мастацкія, але і багаслоўныя кнігі. Ды гэтага адчування ад зямнога не перашкаджала дбаць аб дзецях, састарэлых, хворых, нямоглых. Утрымлівала прытулак для дзяўчынак-сірот. Асобных з іх накіроўвала на вучобу.

Ірына Паскевіч.

З маленства слаба бачыла. А ў Гомелі і яго ваколіцах у многіх была трахома. На рагу вуліц Замкавай і Канатнай пабудавала спецыяльную лячэбніцу. Там працавалі і маладыя спецыялісты, у якіх раней заўважыла здатнасць да вучобы. Адзін з іх Абрам Брук пазней стаў знакамітым урачом.

Для сельскіх дзяцей пабудавала ў вёсцы Студзёная Гута школу. Для пажылых жанчын адкрыла багаслоўную. Незадоўга да рэвалюцыі найбольш бедным гараджанам адпісала частку свайёй маёмасці. Дзяўчатам давала грошы на пасаг. Дзецям на святы раздавала падарункі. Параненыя ў Першую сусветную вайну папраўлялі здароўе ў адкрытым ёй шпіталі.

У Гомелі штогод шырока адзначалася Хрышчэнне Гасподняе. Пасля богаслужэння вернікі разам са святарамі кіраваліся па Саборным спуску да Сожа. Наперадзе неслі харугвы. На лёдзе загадыя высякалася палонка ў выглядзе крыжа. Перад ім размяшчаўся памост. Стаўшы на яго, святар працягваў богаслужэнне, асвятляў ваду.

Да глыбокай старасці Ірына Іванаўна любіла харавыя спевы. У спецыяльным салоне далучала да іх дзяцей-сірот. Яны вучыліся іграць на некаторых музычных інструментах. З навуччак жаночай гімназіі выбрала васямнаццаць дзяўчат з цудоўнымі голасамі. З імі па надзелях праводзіла служэнне ў капліцы каля Петрапалаўскага сабора.

Часам запрашала іх да сябе дамоў. Асабліва калі адчувала блага. Спявала не толькі рэлігійныя песні. Пазнаёміла іх з тымі, якія помніла з часу свайёй малодсці. Сярод іх была і «Песня цыганкі». Выконваючы яе, маладзела. Голас становіўся бадзёрым, у патухлых вачах з'яўляўся бляск. У думках была ў сваім бацькоўскім салоне. З блізкімі і дарагімі людзьмі. Здавалася, што разам з усімі сваімі «Песню цыганкі» выконвае і Якаў Палонскі:

*Мой костер в тумане светит;
Искры гаснут на лету...
Ночью нас никто не встретит;
Мы простимся на мосту.*

.....
*Кто-то мне судьбу предскажет?
Кто-то завтра, сокол мой,
На груди моей развяжет
Узел, стянутый тобой?*

Паскевічы валодалі не толькі Гомелем, але і некалькімі эканоміямі. Найбольш паспяхова працавала Добрушская. Апроч Добруша, на той час сяла, у яе ўваходзілі Вылева, Стары Крупец, Карма, некалькі вёсак, а таксама Ісафаўскі і Тарлоўскі манастыры. Адраджэнне эканоміі пачалося пры яе мужу. Ён вырашыў узвесці фабрыку «бумажной и древесной массы». Аднак атрымлівалася не ўсё. Справу з месца зрушыў інжынер Антон Стульгінскі. Па важных рашэннях ён заўсёды кансультаваўся з Ірынай Іванаўнай.

Яна вяла ўсе гаспадарчыя і фінансавыя справы. Аплачвала даўгі мужа. Калі ж гаспадарчая дзейнасць прыносіла прыбытак, на добрыя справы грошай не шкадавала. У 1889 годзе на фабрыцы пачала працаваць першая на Беларусі электрастанцыя. Энергія ставала не толькі для вытворчасці. Асвятляліся лазні, аптэкі, балніцы і нават кватэра адміністрацыі. Яшчэ ў 1878 годзе пры фабрыцы пачалі будаваць балніцу і аптэку. За кошт прадпрыемства аплачвалася работа ўрача, фельчара і правізара.

Адна з першых на Беларусі тэлефонных станцый таксама з'явілася ў Добрушы. 3 мая 1984 года фабрыка ўпершыню ў Расіі замест 12-гадзіннага працоўнага дня перайшла на 8-гадзінны. Вытворчасць не скарацілася, бо работа вялася ў тры змены. А заробак рабочых не зменшыўся.

Пасля смерці ў 1903 годзе мужа Ірына Паскевіч стала адзіным удадальнікам Гомельскага маёнтка і Добрушскай эканоміі. Ці не першае, што зрабіла, — як бы ўшанавала пераход на 8-гадзінны рабочы дзень. У Пецярбургскім тэхналагічным інстытуце ўстанавіла штогадовую імянную стыпендыю імя Стульгінскага. На яе ахвяравала 10 тысяч рублёў. Яны знаходзіліся на ўкладзе ў банку. Працэнтаў хапала, каб падтрымліваць найлепшага студэнта. Прозвішча кандыдата на стыпендыю называў сам Стульгінскі. Дбала і аб вучобе дзяцей рабочых. Спачатку яны наведвалі народнае вучылішча ў Добрушы. Пасля быў узведзены асобны будынак для фабрычнай школы. Але галоўным клопатам было павелічэнне вытворчасці паперы. Пасля смерці Антона Стульгінскага яго справу прадоўжыў сын Генрых.

Не абыходзілася і без цяжкасцей. Калі скончылася Першая сусветная вайна, многія рабочыя, мабілізаваныя ў войска, загінулі. Некаторыя вярнуліся інвалідамі. Узніклі праблемы з пастаўкай паліва, сыравіны. Сяляне, даведзеныя да галечы, самавольна секлі лес. Пасля Лютаўскай рэвалюцыі бывалі дні, калі ў лес адначасова накіроўвалася да 150 падвод. Аб прыняцці мер нават звярнулася з заявай у Гомельскі павятовы камісарыят.

Зрэдку наведвалася ў Петраград. Спынялася ў сваім вялікім палацы на Англійскай набярэжнай. Прыходзілі не толькі знаёмыя, але і тыя, з кім сябрвала. Заходзілі і маладзейшыя. Заўсёды было даволі людна. А ў цэнтры яна ў сваёй любімай чорнай шоўкавай суценцы і элегантным карункавым каптурцы. Прыветліва кожнаму ўсімхаецца. Як казалі пра яе, «цётхна ўсёй кампаніі».

Незадоўга да Кастрычнікай рэвалюцыі вярнулася ў Гомель. 22 лістапада (5 снежня) 1917 года ў горадзе ўсталявалася савецкая ўлада. Што рабіць, вырашыла яшчэ тады, калі рэвалюцыйны падзеі толькі пачаліся. Загадыя падрыхтавала спісы рухомай і нерухомай маёмасці Гомельскага палаца. На трэці дзень з дарчым лістом прыйшла ў рэўкам. Гаты яе ўчынак ацанілі паналежамаму. Для пражывання выдзелілі

пакойчык у доме № 12 па вуліцы Жандармскай, дазволілі мець служанку.

Кепска, што яна была непісьменная. Самой жа Ірыне Іванаўне чытаць становілася ўсё цяжэй і цяжэй. Аднак памяць асабліва не падводзіла. Лёгка ўспамінаюцца вершы, якія палюбіла даўно. Асабліва Якава Палонскага. Калі ў 1898 годзе ён памёр, успрыняла гэта вельмі балюча. Ажылі ў памяці радкі «Зимней песни русалок» з лібрэта яго оперы «Кузнец Вакула»:

*Холодно нам, холоднехонько!
Словно в гробх леяных.
Ветра шорох ночной
Еле слышится
Ничего в окозе
Не колышется.*

Гэта — «Зимняя песня русалок» з кнігі «Озимы». Адразу пасля выхаду Якаў Пятровіч падарыў яе з аўтографам: «Её светлости Ирине Ивановне, княгине Паскевич. Полонский, 1876 г. СПб».

Дзе цяпер яна? Хутчэй за ўсё згубілася сярод іншых з яе багатай бібліятэкі. Таксама перададзенай рэўкаму. Хоць чаму згубілася? Можна, і захавалася. Добра было б, каб збераглася. Хай сама яе ўжо не прачытае, аднак гэта змогуць зрабіць іншыя. І ўспомняць не толькі самога Палонскага, а, магчыма, і яе, Ірыну Паскевіч.

Касцёр жа яе жыцця паступова згасаў. Калі прыходзілі хвіліны роспачы, адчувала сябе яшчэ больш адзінокай і безабароннай. У радацце былі рэдкія выходы з дому. Заўважыўшы яе на вуліцы, людзі пачыналі віталіся. Быццам усе з ёю былі асабіста знаёмы. Гэтае іх: «Дзень добры, княгіня!» ці «Добрага здароўечка, княгіня!» усцешвала. Значыць, не марна пражыла на зямлі. Значыць, была патрэбная людзям.

Не стала Ірыны Паскевіч 14 красавіка 1925 года. Здавалася б, нарэшце знойдзе зямны спакой. Як таго заслужыла. Ды і такое права кожнаму дае Усывышні. Тым больш — праведніку. Мясцовыя, канешне, памяталі, як яна сустрэла рэвалюцыю. Не забыліся аб яе дапамозе гораду. Але ўлады ўсё ж успрымалі «класавым ворагам». Таму і не дазволілі пахаваць у сямільным склепе. Поруч з мужам, які спаў вечным сном ужо дваццаць два гады.

Магілу выкапалі з правага боку ад Петрапалаўскага сабора. У парку, паблізу акна, дзе размяшчаўся алтар Свяціцеля Мікалая. Калі выносілі дамавіну, не было адбою ад ахвотных пранесці яе хоць некалькі метраў.

На магіле ўстанавілі пліту з указаннем імені і прозвішча, датамі нараджэння і смерці. Але ў 30-я гады ваюнічым атэістам такое месца яе вечнага спапыну стала як бязьмя на воку. Астанкі перапахавалі на праваслаўных сялянскіх могілках непадалёку ад царквы Раства Багародзіцы. А ранейшую магілу зраўнялі з зямлёй, каб і следу не засталася.

Успомнілі пра Ірыну Іванаўну толькі ў 1995 годзе. Сціпла адзначылі 160-годдзе з дня яе нараджэння і 70-годдзе з дня смерці. Аднак камень занядання нарэшце зрушыўся з месца. Праз восем гадоў рашэннем Гомельскага гарвыканкама частцы вуліцы Першамайскай вярнулі яе ранейшую назву Ірынінская. Тую назву, што была прывычна яшчэ ў 1897 годзе. Пахлапацілася ад уважачанні яе памяці і Гомельская епархія. У ліпені 2003-га калі сцен Петрапалаўскага сабора ўстанавілі бюст-помнік. Потым статуя з'явілася на вуліцы яе імя. Ірына Паскевіч стаіць у поўны рост. Бы наыву вярнулася ў горад, які ўспрымала сваім, родным, дарагім. Захацела пабачыць, якім ён стаў за гады яе адсутнасці.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Маршал дзвюх краін

Гэты артыкул павінен быў з'явіцца крыху раней — да юбілею сьляннага палкаводца: у сваіх аўтабіяграфіях маршал згадваў, што нарадзіўся 21 снежня 1896 года ў польскай сталіцы. Хоць часам, так бы мовіць, «блытаўся ў паказаннях», калі сцвярджаў, што прыйшоў на свет на два гады раней у... Вялікіх Луках (а гэта ўжо Расія!). Пытанне пра час і месца нараджэння Ракасоўскага заставалася адкрытым да 2021 года.

І вось адбылася сапраўдная сенсацыя, пра якую распавялі на афіцыйным сайце супрацоўнікі Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

Справа разгортвалася наступным чынам. Уладзімір Абрамчук з Івацэвіцкага раёна шукаў у архіве вытокі ўласнага радаводу і раптам у метрычнай кнізе Целяханскай Свята-Траецкай царквы яму трапіў запіс пра нараджэнне і хрышчэнне Канстанціна, сына каталіка Ксаверыя Юзафа Ракасоўскага і праваслаўнай Антаніны Аўсянікавай.

Тое, што ў грамадзянскую вайну, калі Чырвоная Армія змагалася з белалапамі, Канстанцін Ксавер'евіч змяніў імя па бацьку, каб надта не кідалася ў вочы яго шляхецкае польскае паходжанне, было вядома і раней. Тое, што яго маці-беларуска паходзіла з Целяханяў, таксама. А вось тое, што і сам знакаміты вайсковы дзеяч XX стагоддзя паходзіў з беларускай зямлі, — стала вялікім адкрыццём. Яшчэ больш уражвае дата нараджэння: 3(15) верасня 1889 года. Гэтым чынам будучы Маршал Савецкага Саюза і Маршал Польшчы Канстанцін Ракасоўскі (1889—1968) прыйшоў на свет раней на пяць-сем гадоў, чым сам лічыў. А мо зноў «блытаў сляды» ў няпростыя часы?

Прозвішча Ракасоўскі можна перакласці, як Бунтарскі (ад слова «рокаш» — «бунт, паўстанне»). І Канстанцін Канстанцінавіч не раз яго апраўдваў. Ён быў адным

Канстанцін Ракасоўскі.

з многіх, хто асмелваўся прарэчыць самому Сталіну. І, нават прайшоўшы праз лагер, усё роўна не зламаўся. У выніку Вяроўны галоўнакамандуючы называў Ракасоўскага выключна па імені і па бацьку. Такого звароту ад Сталіна ўдастойваўся яшчэ толькі маршал Шапашнікаў.

У поўнай меры палкаводчы талент Ракасоўскага праявіўся летам 1944 года пры вызваленні Беларусі. Аперацыя «Баграціён», распрацаваная Ракасоўскім, Васілеўскім і Жукавым, пачалася 22 чэрвеня — роўна праз тры гады пасля нямецкага ўварвання. І ўжо праз тыдзень Ракасоўскаму была ўручана брыльянтавая зорка Маршала Савецкага Саюза, а 30 ліпеня, пасля вызвалення Брэста, — і першая Зорка Героя. Нарэшце, у сорак пятым Канстанцін Канстанцінавіч атрымаў ордэн «Перамога» пад № 6 і стаў двойчы героем Савецкага Саюза. Дадамо, што Ракасоўскі сем разоў становіўся кавалерам ордэна Леніна і шэсць — ордэна Чырвонага Сцяга. І гэта далёка не ўвесь спіс яго ўзнагарод.

Канстанцін Ракасоўскі ў 1949 годзе стаў міністрам абароны Польскай Народнай Рэспублікі і Маршалам Польшчы — адзіным у гісторыі СССР маршалам дзвюх краін. Сёння ён з'яўляецца ганаровым грамадзянінам расійскіх гарадоў Вялікія Лукі і Курск, польскай Лягніцы і нашага Гомеля.

Канечне, вельмі важны факт, што адзін з маршалаў Перамогі, які кіраваў вызваленнем Беларусі і знакамітым Парадам Перамогі на Краснай плошчы, нарадзіўся на нашай зямлі і меў беларускія карані.

У многіх населеных пунктах ёсць вуліцы ў яго гонар. Не стала выключэннем і Жабінка. У яе цэнтральнай частцы на 300 метраў з пачатку 80-х гадоў мінулага стагоддзя працягнулася вуліца Ракасоўскага. Зусім недалёка ад яе месціцца вуліца 67-га Палка, які вызваляў Жабінку ў складзе 1 Беларускага фронту — моцнай ударнай сілы, якую вёў у бой Маршал Перамогі Канстанцін Ракасоўскі.

Анатоль РОСТАЎ

Праз призму ўспамінаў

Часовая экспазіцыя «Ніколі больш», прымеркаваная да Міжнароднага дня памяці ахвяр Халакосту (зацверджаны ў 2005 годзе Генеральнай Асамблеяй ААН), адкрылася ў Беларускам дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Гэтай памятнай датай стаў дзень 27 студзеня — вызваленне Чырвонай Арміяй у 1945 годзе найбуйнейшага нацысцкага лагера Аўшвіц паблізу польскага горада Асвенціма. На працягу амаль пяцігадовага існавання гэтай фабрыкі смерці тут было знішчана каля 1,5 мільёна чалавек 27 нацыянальнасцей. Абсалютную большасць загінулых склалі яўрэі — 1,1 мільёна. Усяго падчас Другой сусветнай вайны нацыстамі было знішчана 6 мільёнаў еўрапейскіх яўрэяў.

«Ніколі больш» — лозунг, звязаны з генацыдам яўрэйскага народа ў гады Другой сусветнай вайны, сэнс якога ў тым, што падобныя злачынствы супраць чалавецтва ніколі больш не павінны паўтарыцца. Упершыню яго выкарысталі вызваленыя ў красавіку 1945-га вязні нацысцкага лагера Бухенвальд, напісаўшы гэтыя словы на розных мовах на самаробных плакатах. У наш час гэты лозунг набывае больш глыбокі сэнс як забарона на любыя формы генацыду.

Матэрыялы часовай экспазіцыі раскрываюць жалівыя злачынствы гітлераўскіх захопнікаў супраць яўрэйскага насельніцтва Беларусі скрозь призму ўспамінаў людзей, якія перажылі Халакост. Трапіўшы ў гета або ў канцлагер, яны сталі сведкамі наймагавячэйшых пакут і гібелі сваіх родных, суседзяў, проста незнаёмых людзей. У фондах музея захоўваюцца ўспаміны і фатаграфіі былых вязняў, удзельнікаў партызанскага руху і франтавікоў, якім давялося перажыць асабістую трагедыю, але пашчасціла выжыць у тым пекле, каб данесці да нашчадкаў і захаваць на стагоддзі праўду вайны.

Міра ІЎКОВІЧ

Творчая справаздача ў музеі

Традыцыйныя студзеньскія сустрэчы адбыліся ў музеі «Выратаваныя мастацкія каштоўнасці». Паэты і празаікі Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ распавялі пра найбольш значныя падзеі мінулага года і падзяліліся планами.

Напачатку старшы навуковы супрацоўнік музея Ала Расінская правяла экскурсію «Правілы веры і вобраз пакароліваці» па выстаўцы абразоў са збору Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея, рызніц Свята-Сімяонаўскага кафедральнага сабора і жаночага манастыра Раства Прасвятой Багародзіцы г. Брэста.

З пацунцём асаблівага духоўнага пад'ёму пісьменнікі дзялілі сваімі творчымі набыткамі. Так, напрыканцы мінулага года паэтэса Любоў Красеўская і дзіцячая пісьменніца Ірына Морыя сталі лаўрэатамі абласной літаратурнай прэміі імя Уладзіміра Калесніка.

Гісторык, празаік Анатоль Бензярук раскажаў пра шэраг мерапрыемстваў, запланаваных на год гістарычнай памяці. Сярод іх — круглы стол «Слёзы сасцёр Хатыні», прысвечаны тэме вогненнага вёсак і генацыду беларускага народа падчас Вялікай Айчыннай вайны.

Рэдактар літаратурна-краязнаўчага альманаха «Астрамечаўскі рукапіс» Аляксандр Валковіч распавёў пра этнаграфічныя экспедыцыі, якія ён з году ў год ладзіць са студэнтамі філфака Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна. Нагадаў пісьменнік і пра значны ўнёсак культуролога, доктара філалагічных навук Адама Мальдзіса ў развіццё краязнаўства Брэсччыны.

Аўтар прыгодніцкіх апавесцей Анатоль Брытун да выхаднага пенсію працаваў на Брэсцкай мытні і па просьбе прысутных раскажаў пра кантрабанду мастацкіх каштоўнасцей, падкрэсліўшы важнасць захавання духоўнага багацця, фарміравання ў маладога пакалення беражлівага стаўлення да гістарычнай памяці свайго народа.

Сярод запамінальных падзей канца 2021 года — рэспубліканскі фестываль рускай паэзіі «Сугучча слоў жывых». На сустрэчу была запрошана пераможца конкурсу маладых талентаў Аляксандра Кароль.

Пра тое, што захапленне літаратурнай творчасцю можа прыйсці ў любым узросце, раскажаў брэсцкі мастак Сяргей Казак, які апошнім часам пачаў пісаць вершы і п'есы.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

Акцэнт на захаванне культурнай спадчыны

Нацыянальная бібліятэка Беларусі распачала цыкл публічных лекцый «Крыніцы гістарычнай памяці». Сустрэчы з вядомымі навукоўцамі ладзяцца штотыдзень у адкрытым фармаце ў зале адукацыйных тэхналогій. Кожная лекцыя будзе прысвечана знаковым падзеям мінулага.

— Год гістарычнай памяці можа спрыяць большай папулярнасці тых ці іншых крыніц, сярод іх — старажытныя рукапісы, архіўныя крыніцы, летапісы, падпольныя і партызанскія газеты, лістоўкі часоў Вялікай Айчыннай вайны, картаграфічныя, археалагічныя дакументы і інш. Такім чынам мы вырашылі выкарыстаць тэматыку Года гістарычнай памяці і асэнсаваць яе праз крыніцы, якія мы захоўваем, і весці актыўны і эфектыўны дыялог з чытачамі і калегамі, — падкрэсліў намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі — дырэктар па навуковай рабоце і выдавецкай дзейнасці Аляксандр Суша.

У Дзіцячым доме № 5 г. Мінска адбылося чарговае пасяджэнне літаратурнай гасцёўні «Верасок». Створана гэтая творчая пляцоўка была па ініцыятыве Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі і сталічнай дзіцячай бібліятэкі № 16 у 2015 годзе.

За гэты час у самой кніжніцы ці ў некаторых устаноўках адукацыі для маленькіх чытачоў было

падрыхтавана шмат цікавых сустрэч з сучаснымі пісьменнікамі, якія шчыруюць на ніве дзіцячай літаратуры. Так, юныя аматары прыгожага слова мелі магчымасць пазнаёміцца з Нінай Галіноўскай, Анатолем Эзэкавым, Уладзімірам Мацвеевым, Аленай Стэльмах, Міхасём Пазняковым, Аляксандрам Вашчанкам, Вольгай Нікольскай, Міхаілам Дзевянянкам, Сяргеем Волкавым і інш.

Гэтым разам госцем літаратурнай пляцоўкі была Ірына Токарава —

Распачаў праграму сустрэч дырэктар Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Іван Саверчанка, які выступіў з лекцыяй «Беларуская літаратура эпохі Готыкі, Рэнесансу і Барока».

Падчас мерапрыемства былі абмеркаваны актуальныя пытанні развіцця беларускай літаратуры і літаратуразнаўства, крыніцазнаўства і медыялінгвістыкі. Удзельнікі сустрэчы пазнаёміліся з навуковымі выданнямі пра старабеларускую літаратуру XI—XVII стагоддзяў, каштоўнымі помнікамі і дасягненнямі нацыянальнага пісьменства. Іван Саверчанка зрабіў акцэнт на найбольш важных выданнях для вывучэння старажытнай беларускай літаратуры, адказаў на пытанні прысутных і прапанаваў топ найцікавейшых твораў па тэме лекцыі.

Гэты праект закліканы не толькі захаваць гістарычныя сведкі мінуўшчыны, але і зрабіць іх даступнымі для шырокай аўдыторыі. Экспертам наступнай сустрэчы стаў знакаміты гісторык, даследчык беларускіх летапісных крыніц Вячаслаў Чамярыцкі, які выступіў з лекцыяй «Беларускія летапісы і хронікі».

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Калі чытанне ў радасць

яркая і таленавітая. З першых хвілін яна захапіла ў палон увагу дарослых і дзяцей. А экскурс па кніжных старонках атрымаўся не толькі цікавы, але і карысны. Слухачам давялося згадаць звесткі з розных навуц.

Пасля заканчэння імпрэзы маленькія слухачы яшчэ доўга не адпусквалі пісьменніцу. Узгаўшы гасцю ў шчыльнае кола, яны запыталі яе пытаннем, дзяліліся асабістымі гісторыямі.

Іна ФРАЛОВА

Простыя рэчы

«Спорт дае энергію для творчасці»

Навуковец, пісьменнік і спартсмен у адной асобе — не надта частая з'ява ў сучасным літаратурным працэсе. Пра свае спартыўныя захапленні распавядае гісторык і кнігазнаўца Юрась Лаўрык, ён жа — Лаўрэн Юрага, аўтар зборніка містычных апавяданняў «Замак з люстранай залай».

— Юрась, я ведаю, што ў вашым жыцці значнае месца займае спорт, у прыватнасці бодзібілднг. А раней цікавіліся якім-небудзь іншым відам спорту і чаму менавіта гэты стаў вашым захапленнем?

— Насамрэч, мабыць, кожны юнак прагне быць моцным. Спорт прывабліваў заўсёды: з дзяцінства займаўся барацьбой, у вольныя дні бегаў ранацай, а вечарам вісеў з сябрамі на турніку. Гэта дала плён: сярод аднакласнікаў я мог падцягнуцца больш за ўсіх, а калі ў 8-м класе фізрук на занятках вынес гіру і прапанаваў хлопцам падняць яе, мне адзінаму гэта ўдалося (праўда, потым, паглядзеўшы на мяне, яе з другога заходу адолеў і мой сябра-самбіст).

Адчуванне сілы мне спадабалася, таму пасля гэтага я раздабыў паўгарапудовік (гіра ў 24 кг) і пачаў трэніравацца дома. Імпэт да трэніровак падмацоўваўся чытаннем літаратуры — як артыкулаў пра асілкаў мінулага ў часопісе «Фізкультура і спорт», так і мастацкіх твораў. Папулярны ў той час раман Івана Яфрэмава «Таіс Афінская» быў літаральна прасмакнуты антычным захапленнем фізічнай сілай і дасканаласцю цела. Калі я ў 9-м класе даведаўся пра існаванне

На першых са згаданых спартыўных твораў я заняў 7-е месца, на другіх — 4-е. Гэта быў выдатны дэбют, паколькі я меў усяго 18 гадоў і быў наймаладзейшым удзельнікам конкурсу па атлетызме.

Апошняе выступленне і прадвызначыла кірунак далейшых трэніровак. Разам з трэнерам Уладзімірам Святывым было прынята рашэнне арыентавацца на развіццё не столькі максімальнай сілы, колькі сілавой цягавітасці і фарміраванне цягліцаў. З таго часу я пачаў рэгулярна выступаць на спартыўных па атлетычнай гімнастыцы і займаў прызавыя месцы, у тым ліку на міжнародных конкурсах. Найлепшымі дасягненнямі сталі ў 1989 г. перамога на чэмпіянаце БССР (сярод юніёраў) і 2-е месца на «Янтарным прызе» ў Клайпедзе, у рамках якога праводзіўся чэмпіонат СССР. Аднак здарыўся эканамічны крызіс, і нават работа ў трох месцах (навуковы супрацоўнік у НДІ, інструктар па атлетызме і начны вартуаўнік) ужо не дазваляла трэніравацца на належным узроўні. З гэтага моманту атлетызм (або іначай, культурызм ці бодзібілднг) перайшоў для мяне ў разрад хобі. Сёння спорт дае энергію для творчасці і актыўнага жыцця.

— Гэта траўманебяспечны від спорту. Як перасцерагаецеся?

— Насамрэч, кожны від спорту нясе небяспеку, але калі добра размінацца перад трэніроўкай і прытрымлівацца належнай тэхнікі выканання практыкаванняў, траўмаў зазвычай удаецца пазбегнуць. Што да мяне, то практычна ўсе траўмы, якія атрымліваў на працягу жыцця, былі вынікам актыўнасці зусім не ў трэнажорным зале, а вонкі.

— Ці займаюцца нечым падобным героі твораў вашых любімых пісьменнікаў? І вашай прозы?

— На вялікі жаль, нашы аўтары не вельмі шмат увагі ўдзяляюць спорту. Больш за тое, у тых нешматлікіх творах беларускай літаратуры, дзе мне даводзілася сустракаць спартсменаў у якасці герояў, а таксама апісанні трэніровак з цяжарам ці па адзінаборствах, найчасцей прысутнічаюць такія грубыя памылкі, што адразу відаць: пісьменнік не разбіраецца ў тым, пра што піша. У выніку знікае жаданне чытаць далей. Безумоўна, штогод з'яўляецца шмат новых апавяданняў ці нават кніг, і магчыма, што за апошнія гады з'явіліся нейкія новыя тэксты, якія я папроста прапусціў. Аднак на падставе таго, што мне даводзілася чытаць раней, на жаль, сітуацыя не радуе.

Што да мяне, то пачынаючы з 1990-х гг. літаратурную дзейнасць, я бачыў сваёй задачай рэалізацыю двух праектаў: «Лаўрэн Юрага» і «Яраслаў Рык». Першы быў арыентаваны на чытача, што цікавіцца гістарычнай прозай, гатычнай літаратурай і творамі ў жанры фэнтэзі, другі ж меў за мэту прадставіць тэксты, прысвечаныя «жалезу» і адзінаборствам. Тады я пачаў рыхтаваць матэрыялы для абодвух праектаў, аднак творчая праца патрабуе шмат часу, а ў планы нярэдка ўмешваюцца незалежны ад волі аўтара пабочныя акалічнасці. Таму, нягледзячы на шэраг часопісных публікацый, першая кніга праекта «Лаўрэн Юрага» толькі летас пачыла свет, а ў спартыўнага праекта ўвогуле яшчэ ўсё наперадзе...

Гутарыла Таша ШПАКОЎСКАЯ

зваротная сувязь

«Ад сівой даўніны мудрых думак...»

У нядзелю і чацвер увазе слухачоў канала «Культура» Беларускага радыё — праект пісьменніка Навума Гальпяровіча «Разгаі пра літаратуру». У рамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» выходзяць праекты «Адным штрыхом» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыял» са старонкамі твора Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях».

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе працяг рамана Фёдара Дастаеўскага «Злачынства і пакарэнне». У «Радыёбібліятэцы» гучаць апошнія старонкі твора Івана Шамякіна «Шлюбная ноч», а таксама пачатак рамана Фрэнсіса Скота Фіцджэральда «Вялікі Гэтсбі». Апавяданні чакаюць слухачоў у праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вярхоўнай эфіры выхадных. Для аматараў паэзіі ў праграме «Прачулы радком» гэтым разам прагучаць вершы Міколы Шабовіча.

Змест прадачы «Радыётэатр плюс» у выхадныя складаць дзве часткі радыёспектакля «Градабой» паводле аднайменнага рамана Паўла Місько.

Юным прыхільнікам мастацкага вяршання канал «Культура» ў суботу і нядзелю прапануе «Дзіцячы радыётэатр» з пастаноўкамі з фондаў радыё. Чытанні з працягам твора Уладзіміра Лінскага «Дабрадзеі для ўсіх дзяцей» ладзяцца па буднях у межах праекта

«Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Штовечар у 21.00 — «Вячэрняя казка» для маленькіх.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю і сераду ў радыёверсіі тэлеперадачы Навума Гальпяровіча «Суразмоўцы» гэтым разам прагучыць гаворка з доктарам філалагічных навук Васілём Старышонкам.

У праграме магчымы змены. Расклад прадачы канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

5 лютага — на творчую сустрэчу з дзіцячай пісьменніцай Тамарай Бунтай у Мінскай абласнай краязнаўчай музей (г. Маладзечна, вул. Партызанская, 3) (11.00).

9 лютага — на пасяджэнне студыі юных літаратараў «Малінаўскія галасы» пры дзіцячай бібліятэцы № 15 (вул. Слабадская, 27) (16.00).

11 лютага — у СШ № 26 (вул. Л. Сапегі, 15) на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым (13.00)

6 лютага 75-годдзе адзначае Віктар Саркисян, артыст балета, балетмайстар, народны артыст БССР.

6 лютага 50-гадовы юбілей святкуе Марат Клімаў, гісторык, археолаг.

8 лютага 75 гадоў спаўняецца Міхаілу Кеньку, літаратуразнаўцу, перакладчыку.

8 лютага 75-годдзе святкуе Людміла Пятрова, літаратуразнаўца, выдавец, заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь.

10 лютага — 140 гадоў з дня нараджэння Франца Умястоўскага (1882—1940), празаіка, паэта, публіцыста, грамадскага дзеяча.

10 лютага 80-гадовы юбілей адзначае Алег Чыркун, кампазітар, заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

11 лютага — 215 гадоў з дня нараджэння Напалеона Орды (1807—1883), беларускага і польскага піяніста, кампазітара, педагога, музычнага пісьменніка, мастака.

11 лютага 70-годдзе адзначае Мікалай Лук'янаў, мастак манументальна-дэкаратыўнага мастацтва, жывапісец.

11 лютага 70 гадоў спаўняецца Людміле Паўлікавай (сапр. Хейдарава), беларускай паэтэсе.

11 лютага 60-годдзе святкуе Людміла Вараб'ева, член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

11 лютага 60-гадовы юбілей адзначае Эдуард Грамовіч, член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Каляндар падрыхтаваны БДМАЛІМ

Выходзіць з 1932 года

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
кампія: Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяснін Барсук
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гілап'яда
Вольга Далдзімава
Жана Запарыца
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфары
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@vziazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.vziazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 319-79-85, 224-66-74
адказы скарэктар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98

аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісны індекс:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настанікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісанні ў друку
03.02.2022 у 11.00
Ум. друку: арж. 3,72
Наклад — 678

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 336
D 12345678910112
M 12345678910112

Рупакі прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтара публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыі, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 2 2005